

Univerzita Pardubice

Fakulta Filosofická

Ústav historických věd

Zdravotní a sociální péče v Chrudimi

(1850–1918)

Monika Ščerbáková

Bakalářská práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Monika Ščerbáková**
Osobní číslo: **H16035**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Zdravotní a sociální péče v Chrudimi**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se bude věnovat vývoji sociální a zdravotní péči ve městě Chrudim v dlouhém 19. století.

Zaměří se na péči poskytovanou městem a dobročinnými spolky.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MACHAČOVÁ, Jana - Matějček Jiří, Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914. Praha 2010. RÁKOSNÍK, Jakub, Sociální stát v Československu. Praha 2012. Documenta Pragensia XVI. Praha 1998. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila - Svobodný Petr, Pražské špitály a nemocnice, Praha 1999. HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, K vývoji sociální péče o děti a mládež v Čechách, SAP 32, 2/ 1982, s. 419-443. HLAVÁČKA, Milan - CIBULKA, Pavel et alii, Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén. Praha 2013.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Martina Halířová, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2018

Prohlašuji,

že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 5. 6. 2019

Monika Ščerbáková

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Martině Halířové, Ph.D. za odborné vedení práce a za připomínky, rady a postřehy, které mi pomohly při psaní práce.

Dále bych ráda poděkovala zaměstnancům Státního okresního archivu za jejich ochotu a pomoc při vyhledávání pramenů a literatury.

Poděkování patří také mé rodině a kolegům, kteří si práci přečetli.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá zdravotní a sociální péčí v Chrudimi mezi lety 1850 – 1918. Práce seznamuje s historickým vývojem města a vývojem zdravotní a sociální péče. Cílem práce je seznámení s tím, jakým způsobem byla v Chrudimi zdravotní a sociální péče poskytována, které instituce ji poskytovaly, komu byla péče určena a z jakých důvodů.

Klíčová slova

Chudoba, chudinství, zdravotní a sociální péče v 19. století, Chrudim

Title

Health and social care in Chrudim (1850 – 1918)

Annotation

This bachelor thesis is about health and social care in the town of Chrudim between 1850–1918. The bachelor thesis introduces the historical development of the town and development of health and social care. The aim of the bachelor thesis is to introduce the way in which health and social care was provided in Chrudim, which institutions provided the care, who was treated and for what reasons.

Keywords

Poorness, poverty, health and social care in the 19th century, Chrudim

Obsah

Úvod.....	1
1 Terminologie.....	3
1.1 Chudoba.....	3
1.2 Chudinská péče.....	4
1.3 Zdravotní péče.....	5
2 Sociální a zdravotní péče během dlouhého 19. století.....	6
3 Instituce poskytující sociální péči pro chudé.....	9
3.1 Spolky.....	9
3.2 Nadace.....	11
3.3 Chudobince.....	12
3.4 Opatrovny.....	12
4 Historický vývoj Chrudimi do roku 1918.....	14
5 Sociální a zdravotní péče v Chrudimi od roku 1850–1918.....	17
5.1 Zdravotní péče.....	17
5.2 Sociální péče.....	20
6 Spolky v Chrudimi.....	24
6.1 Krejcarový spolek pro stravování chudé mládeže škol měšťanských i obecných v Chrudimi 24	
6.2 Spolek pro podporování chudých žáků c. k. reálného gymnázia v Chrudimi.....	31
6.3 Spolek pro podporu chudých žáků průmyslové školy dřevařské v Chrudimi.....	32
7 Chrudimské nadace.....	37
7.1 Ošacovací nadace.....	39
8 Opatrovna.....	40
9 Závěr.....	48
10 Zdroje.....	51
11 Přílohy.....	54
11.1 Obrazová příloha.....	54
Abstract.....	66

Seznam tabulek a grafů

Tab. č. 1) Seznam podávaných polévek a příkrmů v Krejcarovém spolku z roku 1917

Tab. č. 2) Seznam uvádějící dobu, po kterou byly děti stravovány ve školních letech 1893 až 1917 v Krejcarovém spolku

Tab. č. 3) Seznam obdarovaných žákyň měšťanské školy

Graf č. 1) Počet vydaných porcí během let 1893 – 1907 v Krejcarovém spolku

Graf č. 2) Počet členů od roku 1893 – 1917 v Krejcarovém spolku

Graf č. 3) Přehled rozdaných zlatých v roce 1885, 1887, 1888, 1890 spolek pro podporu chudých žáků průmyslové školy v Chrudimi

Graf č. 4) Délka pracovního poměru pěstounek v opatrovně

Úvod

Tato bakalářská práce pod názvem „Zdravotní a sociální péče v Chrudimi (1850–1918)“ se bude zabývat vývojem zdravotní a sociální péče v Chrudimi během let 1850 – 1918. Druhá polovina dlouhého 19. století bude zkoumána především kvůli tomu, že v Chrudimi dochází k rozkvětu zdravotní i sociální péče, přesto některé z institucí poskytující tuto péči mají své počátky v stoletích předešlých. K období 2. poloviny 19. století se také dochovalo mnohem více archivních materiálů a zdrojů k bádání, jež jsou pro tuto práci důležité. Jako počátek zkoumaného období je vybrán rok 1850, jelikož v Chrudimi vypukl v tomto roce požár,¹ který změnil podobu města a dal možnost k opravení a postavení nových budov, z nichž některé sloužily k poskytování zdravotní a sociální péče. Důvodů, proč je práce ukončena rokem 1918 je hned několik, jedná se totiž o rok, který je vnímán jako jeden z klíčových bodů přelomu 19. a 20. století. V tomto roce byla ukončena první světová válka, která změnila mapu Evropy a také poměry, které doposud vládly. Na našem území zanikla habsburská monarchie a vznikl nový stát Československá republika.

Cílem práce bude seznámení se s vývojem a fungováním zdravotní a sociální péče v Chrudimi během 2. poloviny 19. století do roku 1918. Mezi další cíle patří také zjištění, komu byla zdravotní a sociální péče určena a za jakých podmínek byla danému člověku poskytnuta.

Hlavními prameny pro bakalářskou jsou archiválie uložené ve Státním okresním archivu v Chrudimi. Další důležitý a nezbytný zdroj tvoří sekundární literatura, která se věnuje historii města sepsána Jiřím Charvát², významným regionálním historikem Chrudimi. O městě píše ve své knize *Stará Chrudim. Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*, vydané v roce 1991³. Mezi další regionální historiky Chrudimska patří Ivo Šulc, který se věnuje Chrudimi v knize s názvem *Chrudim*⁴, vydané v roce 2010 a napsal také spolu s dalšími autory knihu *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, která byla vydána již v roce 2005.⁵ Mezi další sekundární literaturu této práce patří díla Milana Hlavačky, který se specializuje na politické, sociální a hospodářské dějiny habsburské monarchie.⁶ Ve svých dílech spolupracoval zejména s Pavlem Cibulkou, který se věnuje českým dějinám mezi lety 1848 – 1918.⁷ Jejich knihy *Sociální*

---

¹ Jiří CHARVÁT, *Stará Chrudim. Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*, Okresní muzeum Chrudim 1991, s. 187.

² <https://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/charvat-jiri> (28. 5. 2019).

³ Jiří CHARVÁT, *Stará Chrudim*.

⁴ Ivo ŠULC, *Chrudim*, Praha 2010.

⁵ Ivo ŠULC, Pavel KOBĚTIČ, Petr BOČEK a kol., *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, Praha 2005.

⁶ <http://ucd.ff.cuni.cz/o-ustavu/pracovnici/prof-phdr-milan-hlavacka-csc/> (10. 12. 2018).

⁷ <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/pavel-cibulka-69101> (28. 5. 2019).

*myšlení a sociální praxe v Českých zemích 1781–1939*⁸ vydaná v roce 2015 a sborník *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén* z roku 2013⁹, jejichž byli editoři, se věnují tématu sociální otázky, chudinství a chudobě.

Bakalářská práce je rozdělena na čtyři části. První část se věnuje terminologii výrazů jako je chudoba, chudinská a zdravotní péče. Zabývá se také vývojem zdravotní a sociální péče během dlouhého 19. století, kde navazuje na období osvícenských reforem. Jsou zde i vyjmenovány a popsány instituce, které se věnovaly buď zdravotní anebo sociální péči. Druhá část je zaměřena na historický vývoj města Chrudimě, kde jsou stručně shrnuty její počátky a podrobněji rozepsáno období, jemuž je tato práce věnována. Zaznamenán je zde i samotný vývoj zdravotní a sociální péče ve městě. Je zde popsán vývoj institucí, které se zabývaly těmito druhy péče. Třetí část se věnuje jednotlivým institucím, které poskytovaly především sociální péči chudým dětem. Jedná se o spolky a nadace, které byly zakládány za účelem poskytnutí zabezpečení těmto potřebným dětem. Poslední část je věnována shrnutí celé práce a obrázkovým přílohám, které budou umístěny v úplném závěru práce.

---

⁸ Milan HLAVAČKA, Pavel CIBULKA a kol. *Sociální myšlení a sociální praxe v Českých zemích 1781–1939*, Praha 2015.

⁹ Milan HLAVAČKA, Pavel CIBULKA (edd.), *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, Praha 2013.

1 Terminologie

1.1 Chudoba

Pojem chudoba je ve většině případech definován vždy, jako sociální status člověka, který se vyznačuje hmotným nedostatkem a nedostatkem životně důležitých potřeb, mezi něž patří potrava, přístřeší, oblečení. Chudoba v těchto případech vyjadřuje i nedostatek, který ohrožuje samotnou kvalitu života.¹⁰

Pokud bychom se snažili vytvořit jednotnou definici chudoby, tak se nám to nezdaří, jelikož přesnou definici vytvořit nelze, neboť pojem chudoba podléhá času, úhlu pohledu, často i filozoficko – náboženskému ukotvení samotných badatelů.¹¹ Mění jej společnost, která určuje to, co bude považováno za dostačující společenské standarty a co nikoliv. Nemůžeme proto porovnávat chudobu dnešní s tou dřívější.

Chudoba se stala již v 18. století během vlády Marie Terezie předmětem statistiky. Svůj vrchol, ale chudinská statistika zaznamenala právě v 19. století, kdy se stala součástí ekonomického i sociologického studia, kde hranice mezi těmito vědními obory byly velmi tenké.¹² První pokusy o určení chudoby pochází z revolučního období roku 1848, kdy se ukázalo, že nejlepším ukazatelem chudoby je poměr mezi výdaji na stravu a ostatními výdaji. Vznikla tak empirická poučka Ernesta Engela,¹³ o tom, „že čím je rodina chudší, tím větší díl celkových výdajů jde na jídlo.“¹⁴ To může být i jeden z důvodů, proč bylo různými dobrodinci a spolky zajišťováno převážně stravování pro chudé.¹⁵

V historii můžeme sledovat převážně dva druhy chudoby: *chudobu objektivní* neboli nezaviněnou, s kterou se setkáváme mnohem častěji, jelikož je pro mnohé badatele přitažlivější a zajímavější v případě jejího zkoumání. Tou druhou je *chudoba pasivní*, tedy dobrovolná, která bývá vyvolána nečinností jedince.¹⁶ Tyto dva druhy nejsou ovšem jedinými, lze mezi ně zařadit i ty, v nichž si lidé nedokážou sami zajistit výdělek na výživu.¹⁷ Či takové, kde člověk žije na

---

¹⁰ M. HLAVAČKA, P. CIBULKA a kol. *Sociální myšlení*, s. 12.

¹¹ Tamtéž.

¹² Zdeněk R. NEŠPOR (ed.), *Sociologická encyklopedie*, Sociologický ústav akademie věd, 2017. on-line https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavní_strana (24. 11. 2018).

¹³ Ernest Engel (1821–1896) přednosta statistického úřadu v Prusku a Sasku.

¹⁴ Antonie DOLEŽALOVÁ, *Příběh chudých. Mezi spravedlností, milosrdenstvím a statistikou*, In: Milan HLAVAČKA, Pavel CIBULKA (edd.), *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, Praha 2013, s. 72.

¹⁵ Viz. Kapitola O spolcích v Chrudimi, s. 24.

¹⁶ M. HLAVAČKA, P. CIBULKA, *Sociální myšlení*, s. 12.

¹⁷ Albín BRÁF, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 12. díl, Praha 1897, s. 430.

hranici přežití, ale nicméně se cítí být vyloučen ze společnosti převážně na bázi sociálního strádání.¹⁸ Vnímání chudoby se v různých částech světa lišila svým přístupem. V Americe byla chudoba vnímána především jako fenomén ekonomický, jednalo se o selhání trhu. Ve Francii bylo hlavní příčinou chudoby vnímáno selhání státu, protože ochrana proti chudobě je součástí občanských práv a stát se má o své občany starat.¹⁹

Na českém území v době 19. století se jednalo o otázku samotných jednotlivců, proto za chudého platil především ten, kdo si v důsledku pracovní neschopnosti nemohl zajistit živobytí.²⁰ Důležité je si uvědomit, že chudoba nehrozila pouze vdovám, dělníkům a dětem, které se poté uchýlovali z tohoto důvodu ke krádežím, ale i jiným příslušníkům sociálních tříd, např. malým živnostníkům.²¹

1.2 Chudinská péče

Pojem chudinská péče či péče sociální zahrnuje speciální instituce a organizace, které se zaměřují na pomoc materiální, právní a morální. Tato péče je především poskytována jedincům, skupinám a vrstvám obyvatelstva, kteří trpí chudobou nebo trvalou tísní v oblasti existenční a zdravotní.²² Po celou dobu 19. století se však stále zachovávaly základy chudinské péče v nezměněném stavu. V první řadě se o chudé měla postarat rodina, až poté přicházely na řadu další instituce.²³ V Čechách 19. století se chudinská péče vztahovala na pomoc peněžní, naturální, zahrnovala i víceleté pobyty v ústavech pro chudé. Podporou se rozuměla také dočasná finanční pomoc.²⁴

Na konci 19. století dochází k nahrazení pojmu chudinská péče termínem, který je označen jako péče veřejná, ta měla vyjádřit změny v oblasti péče o chudé, jejímž cílem bylo v tomto období především přivádět chovance z pečovatelských zařízení k odpovídajícímu životnímu stylu.²⁵

---

¹⁸ Z. R. NEŠPOR (ed.), *Sociologická encyklopedie*. on-line https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavní_strana (24. 11. 2018).

¹⁹ A. DOLEŽALOVÁ, *Příběh*, s. 73.

²⁰ M. HLAVAČKA, P. CIBULKA, *Sociální myšlení*, s. 13.

²¹ A. BRÁF, *Ottův slovník*, s. 431.

²² Z. R. NEŠPOR (ed.), *Sociologická encyklopedie*. on-line https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavní_strana (24. 11. 2018).

²³ Martina HALÍŘOVÁ, *Koncept chudoby v dlouhém 19. století a podoby péče o chudé v Čechách*, In: Milan HLAVAČKA, Pavel CIBULKA (edd.), *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, Praha 2013, s. 88.

²⁴ M. HLAVAČKA, P. CIBULKA, *Sociální myšlení*, s. 13.

²⁵ Tamtéž, s. 14.

1.3 Zdravotní péče

Zdravotní péče zahrnuje především prevenci proti nemocem a ošetření v případě onemocnění nebo úrazu. V těchto případech se využívá pomoc lékařů a jiného pomocného personálu např. zdravotních sester.²⁶

Stejně jako u sociální péče, tak i u zdravotní péče existují dva druhy, a to veřejná a soukromá. O veřejnou péči se má starat stát, okresy a obce. Soukromou péči vykonávají oproti tomu soukromé lékařské osoby. Mezi zdravotní zařízení, která poskytují zdravotní péči, patří: nemocnice, špitály, soukromé lékařské ordinace a lékárny.²⁷

Zdravotní péče je poskytována v rámci preventivních prohlídek, ambulantního ošetření, kdy je nutná hospitalizace v některém ze zdravotních zařízení a dispensární péče, kdy je dlouhodobě sledován zdravotní stav pacienta, jehož zdraví je nemocí vážně ohrožováno.²⁸

---

²⁶ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Zdravotnictví> (24. 11. 2018).

²⁷ Tamtéž.

²⁸ https://www.mzcr.cz/Cizinci/obsah/druhy-zdravotni-pece_2627_22.html (24. 5. 2019).

2 Sociální a zdravotní péče během dlouhého 19. století

Počáteční pokusy o podporu a péči chudých spadají již do období středověku. V 1. polovině 16. století byly provedeny první vážné reformy sociální péče ve velkých západoevropských městech, které v této době čelily velkému přísunu chudých osob.²⁹ Tato péče se vyznačovala především zakazováním žebroty na veřejnosti, nucenými pracemi pro ty, kteří mohli pracovat, vzděláváním chudých dětí a postupným přenášením péče o potřebné z řad církevních institucí na ty světské. Velkou roli zde po celá staletí hrálo též mecenášství, filantropie, svépomoc a sousedská výpomoc, bez které by se mnozí neobešli.³⁰

Avšak až osvícenské reformy Marie Terezie a Josefa II. z 18. století se pokusily o první ucelené zorganizování těchto doposud fungujících, ale převážně nahodilých tradičních subjektů péče, které se staraly o potřebné obyvatele země.³¹ Oba dva si totiž uvědomovali, že pokud chtějí, aby se monarchie hospodářsky a vojensky rozvíjela, budou se muset postarat o zlepšení zdravotního a sociálního stavu svých poddaných.³² Účelem reforem byla snaha o vymezení podob chudinských a sociálně-zdravotnických institucí, které měly být dostupné na celém území habsburské říše vyjma uherských zemí.³³ V letech 1752 – 1753 vyšly Generální zdravotní řády, které se snažily shrnout zásady zdravotní politiky. Direktivní pravidla vydaná Josefem II. roku 1781 zas nařizovala zakládání nalezinců a sirotčinců, porodnic, nemocnic, chorobinců a ústavů pro duševně nemocné.³⁴ Díky stanoveným zdravotním prohlídkám osob, které již byly umístěny v dosavadních špitálech a zaopatřovacích ústavech,³⁵ docházelo k rozlišování těch, kteří si podle státu pomoc zasloužili a těch, kteří si pomoc nezasloužili. Důležitou roli v tomto ohledu hrálo určení k domovské příslušnosti.³⁶

Zásahy do osvícenských reforem proběhly až po Velké francouzské revoluci (1789–1799)³⁷ a napoleonských válkách (1803–1815). Jejich výsledek měl dopad na řadu odvětví, tudíž padlo rozhodnutí o tom, že je nutné administrativně zasáhnout do fungování institucí, jež

---

²⁹ M. HLAVAČKA, P. CIBULKA, *Sociální myšlení*, s. 20.

³⁰ Milan HLAVAČKA, Chudinství a sociální politika: terminologické vyjasnění, historický přehled a koncepce řešení, in: Milan HLAVAČKA, Pavel CIBULKA (edd.), *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, Praha 2013, 44.

³¹ M. HLAVAČKA, *Sociální myšlení*, s. 8.

³² Petr SVOBODNÝ, Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004, s. 93.

³³ M. HLAVAČKA, *Sociální myšlení*, s. 8.

³⁴ M. HALÍŘOVÁ, *Koncept*, s. 86.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ M. HLAVAČKA, *Sociální myšlení*, s. 8.

³⁷ Francouzské revoluci se věnují např. díla Daniely TINKOVÉ, *Revoluční Francie 1787-1799*. Praha: Triton, 2008., a *Francouzská revoluce*. Praha: Triton, 2008.

se zabývají chudinskou a zdravotní péčí. Dvorské dekrety z let 1817–1819 rozhodly, že ústavy, které se starají o choré, porodnice, nalezince a sirotčince se mají stát státními ústavami, a proto, když neměly tyto ústavy dostatek vlastních prostředků ke správě, přicházela jim výpomoc ze státní pokladny. Na druhé straně tu zůstaly nemocnice, které byly nadále odkazovány na lokální zdroje.³⁸ Další reformy spadají do 40. let 19. století. Od roku 1840 dostaly obce za úkol postarat se o své chudé. Obce začaly přebírat do svých rukou správu chudinského zabezpečení.³⁹

V roce 1849 vznikla domovská obec společně se zavedením obecné samosprávy.⁴⁰ K domovské obci se měl přihlásit každý občan, tím mu byla uznáno tzv. domovské právo neboli domovská příslušnost. Podle zákona z roku 1863 domovská příslušnost představovala právo občana dané obce mít možnost v daném místě pobývat a v případě zchudnutí se o něj musela daná obec postarat.⁴¹ Domovskou příslušnost bylo možno získat hned několika způsoby *a) přímo*, a to narozením nebo v případě žen provdáním se, žena automaticky získávala domovskou příslušnost svého manžela, *b) nepřímo* a to dosažením veřejného úřadu nebo přijetím domovského svazku. Lidé, kteří nemohli prokázat svoji domovskou příslušnost, se stávali tzv. bezdomovci a byli přiděleni k některé z obcí v níž se momentálně nacházeli až do té doby, než se rozhodlo o jejich příslušnosti. O tom, zda bude příslušnost udělena nebo ne rozhodovala pouze samotná obec, její rozhodnutí bylo zavazující a nedalo se proti němu odvolat.⁴²

Od 2. poloviny 19. století došlo také k významnému rozvoji nemocnic⁴³ a rozvoji diferenciaci a specializaci lékařských oborů.⁴⁴ Zdravotní stav obyvatelstva a poměrů ve městech byl příznivě ovlivňován řadou hygienických a preventivních opatření, mezi něž patřila snaha o zlepšení kvality vody, čistoty ulic a budování moderních kanalizací.⁴⁵

Na přelomu 19. a 20. století se sociální péče stávala především otázkou sociální politiky, v níž zahrnovala sociální péče starost o chudé a mládež. Péče byla vnímána ve smyslu zajištění nejnnutnější výživy, přístřeší, šatstva a jiných základních potřeb.⁴⁶ Během první světové války se zdravotní péče zaměřila především na vojáky. O raněné z války se starala především

---

³⁸ M. HLAVÁČKA, *Sociální myšlení*, s. 8.

³⁹ Tamtéž, s. 9.

⁴⁰ https://cs.wikipedia.org/wiki/Domovské_právo (5. 1. 2019), Domovská obec zanikla roku 1949.

⁴¹ František HAVRDA, *Ottův slovník naučný*, 7. díl, Praha 1893, s. 820.

⁴² Tamtéž.

⁴³ P. SVOBODNÝ, L. HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny*, s. 136.

⁴⁴ Petr SVOBODNÝ, Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha 1999, s. 65.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ M. HLAVÁČKA, *Sociální myšlení*, s. 9.

organizace Mezinárodního červeného kříže, jež byla založena v Ženevě roku 1863.⁴⁷ Za svoji činnost, kterou vykonala během války, získala tato organizace dokonce Nobelovu cenu.⁴⁸ Sociální péče ve válečných letech fungovala jako doposud, pouze ve větším měřítku, jelikož potřebných bylo mnohem více. Poskytování péče bylo obtížné z důvodu nedostatku základních potravin, uhlí, dřeva. Hospodářskou krizi se snažila vláda vyřešit lístkovým přidělovým systémem. Kvůli tomu bylo velmi těžké poskytovat plnohodnotnou sociální péči o potřebné, jelikož se jejich počet neustále zvyšoval.⁴⁹ Po konci války byl nutný politický zásah do fungování zdravotní a sociální péče, jelikož první světová válka po svém skončení uvedla do společnosti mnoho invalidních mužů, kteří si těžko hledali práci. Obyvatelstvo bylo zasaženo tuberkulózou a umíralo na španělskou chřipku.⁵⁰

---

⁴⁷ https://cs.wikipedia.org/wiki/Mezinárodní_červený_kříž (28. 5. 2019).

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ https://cs.wikipedia.org/wiki/České_země_za_první_světové_války (28. 5. 2019).

⁵⁰ Tamtéž.

3 Instituce poskytující sociální péči pro chudé

V 19. století existovaly dva základní druhy péče o chudé, a to otevřená a uzavřená. Otevřenou veřejnou péči vykonávaly orgány veřejné správy a vždy převládala nad uzavřenou. Uzavřená soukromá chudinská péče byla určena pro omezenou skupinu osob, věnovala se především sirotkům, choromyslným, nemocným a duševně chorým, kteří měli být tímto způsobem zbaveni chudoby.⁵¹ Na uzavřenou ústavní péči se vázala i dobročinnost, kterou vykonávaly soukromé osoby nebo soukromé spolky.⁵² Mezi ty, jež poskytovaly pomoc pro chudé, patřila též církev a obec.⁵³

3.1 Spolky

Spolky byly dobrovolným seskupením lidí, kteří měli stejné názory na určité společenské dění, tím, že vytvořili nebo se stali členy spolku, se takto veřejně přihlásili ke svým myšlenkám. Společné setkávání ve spolku bylo čistě dobrovolné bez nařízení jakéhokoliv správního orgánu. Spolky se proto staly jedním ze způsobů, jak prosazovat zájmy jednotlivých skupin obyvatelstva.⁵⁴ Rozmach spolků můžeme sledovat od 60. let 19. století, k němuž došlo převážně po zrušení cechů v roce 1859, do té doby vznikaly jen spolky v rovině profesní nikoliv společenské.⁵⁵

A kdo se mohl vlastně stát členem spolků? Členem se mohl stát podle stanov každý svéprávný rakouský občan, bez rozdílu pohlaví, stáří a bydliště. Členem se nestávali pouze jednotlivci, ale i různé korporace a peněžní závody. Jedinou podmínkou bylo přihlášení se do spolku a řídit se jeho povinnostmi, které byly zapsány ve stanovách. Jednalo se hlavně o odvádění příspěvků do spolkové pokladny. Členové neměli jen povinnosti, ale také svá práva, např. účast na jednání a hlasování ve valné hromadě, volení výboru a samotná volba do výboru.

---

⁵¹ A. BRÁF, *Ottův slovník*, s. 431.

⁵² M. HLAVAČKA, P. CIBULKA, *Sociální myšlení*, s. 13.

⁵³ M. HALÍŘOVÁ, *Koncept*, s. 88.

⁵⁴ Milena LENDEROVÁ, Tomáš JIRÁNEK, Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Karolinum, 2009, s. 317.

⁵⁵ Tamtéž, s. 318.

Většina spolků také rozlišovala jednotlivé typy svých členů, a to nejčastěji na tři: *zakládající, přispívající a čestné*.⁵⁶

Jak bylo zmíněno, každý spolek se musel řídit spolkovými stanovami. První všeobecná zákonná norma, která se dotýkala celého území habsburské monarchie, pochází z roku 1852 a jednalo se o zákon č. 253 ř. z. z 26. listopadu 1852, tento zákon spolky předává z rozhodování panovníka do kompetencí ministerstva vnitra. Ke změně v zákoně došlo po tzv. prosincové ústavě roku 1867. Právo spolkové a shromažďovací bylo specifikováno v zákoně č. 134/1867 ř. z. z 15. listopadu 1867. Tento shromažďovací zákon se stal základem pro působení spolků na velmi dlouhou dobu. A trval s jistými změnami až dokonce trvání habsburské monarchie.⁵⁷

Spolků existovalo nesčetné množství různého zaměření, ovšem v této práci se budu zabývat jen těmi se zaměřením na sociální a zdravotní péči. Jedná se především o spolky *podpůrné a charitativní*. Podpůrné spolky vyplňovaly právě tehdejší citelnou mezeru v sociální sféře, k jejich vzniku docházelo velmi řízeným způsobem. Cílem podpůrných spolků bylo rozdělování majetku, který shromažďovaly, mezi své členy. Poskytovaly podporu v nemoci, stáří a osiřelým dětem. Členové těchto spolků se sdružovali buď z nařízení svého zaměstnavatele, nebo jinak definovaného společného zájmu.⁵⁸ Na druhé straně tu byly spolky charitativní, které shromažďovaly prostředky pro předem určené skupiny obyvatelstva, ovšem bez jejich aktivního zapojení, dokonce bez jejich vyjádření nebo vědomí. V charitativních spolcích mezi členy můžeme nalézt především ženy, jelikož tyto spolky se stávaly velmi často jejich doménou.⁵⁹ Nelze se tomu divit, jelikož hlavním ženským posláním byla vždy starost o domácnost a výchovu dětí, tak tomu bylo i během 19. století,⁶⁰ proto měly nejlepší dispozice k tomu, aby se mohly v těchto charitativních spolcích angažovat ve velkém. Pokud se mohly a uměly dobře postarat o svoji domácnost a děti mohly se stejně dobře postarat i o potřebné v těchto institucích.⁶¹

Spolky byly vnímány v tehdejší době především jako prestižní společenské činnosti, a proto v mnoha spolcích byly zastoupeny významnými osobnostmi dané lokality. Tito lidé byli buď v samotných výborech, nebo alespoň v řadách zakládajících či čestných členů. Můžeme také sledovat, že se jména těchto osob, opakovala v mnoha spolcích na daném území.⁶²

---

⁵⁶ Rozdělení členů na jednotlivé typy bylo uvedeno ve stanovách jednotlivých spolků.

⁵⁷ Tamtéž, s. 319.

⁵⁸ Tamtéž, s. 322.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Milena LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha 1999, s. 125.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² M. LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 326.

3.2 Nadace

Pojem nadace označovalo zřízení, které účelově sdružovalo majetek k veřejně prospěšným účelům.⁶³ Některé nadace pro svoji činnost potřebovaly mít budovu, ve které vykonávaly svoji činnost např. při nemocnicích, sirotčincích či dětských domovech, obrazárnách apod. Existovaly i nadace, které fungovaly bez trvalého sídla. Tyto nadace měly své jmění v podobě pozemků, cenných papírů či pohledávek, z nichž byly dávány peníze na dobročinné účely, hlavně na podporu v podobě stipendií pro studující jednotlivce.⁶⁴

Z těchto důvodů byly od sebe často odlišovány ústavy jako nadace se zařízením vnitřním a nadace v užším smyslu, mezi oběma typy nebyly žádné právní rozdíly. Pokud někdo chtěl zřídit nadaci, mohl tak učinit dvojím způsobem, tím že založil za a) *nadaci nesamostatnou* nebo za b) *nadaci samostatnou*. Nadace nesamostatná nabývala svoji platnost, když se její jmění poskytlo jiné osobě s příkazem, aby toto jmění použila k nadačním účelům, zpravidla se převádělo jmění na právnickou osobu, kterou mohl být stát, obec, kostel, univerzita. Tato právnická osoba měla právní povinnost pečovat o to, aby byl nadační účel splněn.⁶⁵ Oproti tomu u nadací samostatných se jmění neudělovalo žádné jiné právnické osobě. Samotné jmění mělo sloužit přímo určenému účelu.⁶⁶

Nadace můžeme dělit dále dle zaměření na 1) *nadace církevní* jinak řečeno též duchovní či zbožné *causae piae*, jejichž jmění bylo určeno k bohoslužebným nebo dobročinným účelům. Druhy zbožných nadací jsou rozmanité např. nadace na založení chrámu; dotace oltářů, kaplí, chrámů, seminářů, misijních ústavů; zakládání bratrstev; nadace pro chudé panny, sirotky, slepce, hluchoněmé, špitály, pro pochovávání mrtvých atd.... 2) *nadace mešní* (*mešní stipendia*) byly věnovány duchovním za sloužení mši, nadační jmění může být buďto peněžní nebo naturální a byly tak příspěvkem pro obživu duchovního. Komu duchovní stipendium připadne, rozhodoval samotný dárcce podle své vlastní vůle. 3) *nadace studentské* či *studijní* (nadání studijní, stipendia), byly určeny k podpoře studia na středních a vysokých školách.⁶⁷ V Čechách měly studijní nadace svůj základ v tzv. seminárních nadacích, jež byly zřizovány katolickými

---

⁶³ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Nadace> (30. 1. 2019).

⁶⁴ Leopold HEYROVSKÝ, Klement BOROVÝ, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 17. díl, Praha, 1901, s. 966.

⁶⁵ Tamtéž, s. 966.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 967.

šlechtickými rodinami při různých jezuitských kolejích.⁶⁸ V 19. století byl největší počet studentských nadací ze všech rakouských zemí právě v Čechách.⁶⁹

3.3 Chudobince

Chudobinec byl sociálním zařízením pro zestárlé a zchudlé obyvatele, kteří se již sami nemohli postarat o své živobytí. Chudobince se vyvinuly ze středověkých špitálů a hospiců.⁷⁰ Ale až za vlády Josefa II. získaly tyto chudinské ústavy na své významnosti, která pokračovala během 19. století.

Prvním, kdo zahájil řešení sjednocování péče o chudé byl Josef II. Osvícenský panovník vycházel ze vzoru, který založil hrabě Johann Buquoye na svých jihočeských panstvích.⁷¹ Byl to právě Buquoy, který byl v 80. letech 18. století pověřen vytvořením sítě chudinských ústavů neboli chudobinců. V této době vznikla první systematicky řešená organizace chudinství v monarchii. Tyto ústavy jinak řečené chudobince ovlivňovaly rozhodujícím způsobem rozvoj chudinství právě v českých zemích během 19. století.⁷²

Velkou změnu přineslo zavedení domovského práva, kdy od 60. let 19. století chudobince přijímaly jen zchudlé domovské příslušníky nikoliv cizí, jak k tomu mohlo docházet v dobách předešlých.⁷³

3.4 Opatrovny

Opatrovny byly ústavy, ve kterých byly umístěny děti, ještě školou nepovinné ve věku od 3-6 let.⁷⁴ Myšlenka zřídit takové ústavy vznikla v souvislosti s filantropií, ve snaze zachránit děti z nejhudších vrstev, zajistit jim oblečení a jedno teplé jídlo denně, umýt je či vykoupat.⁷⁵ Dětem se celý den věnovaly pěstounky, které děti zaměstnávaly hrami přiměřenými jejich

---

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž, s. 968.

⁷⁰ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chudobinec> (21. 1. 2019).

⁷¹ Margarette BUQUOY, *Hrabě Jan Buquoy, sociální reformátor doby osvícenství: výstava u příležitosti 220. výročí reformy chudinského zřízení v Habsburské monarchii podle novohradského vzoru v klášteře servitů v Nových Hradech 17. dubna - 30. září 2004*, Felderkirchen – Westerham 2004.

⁷² M. HLAVAČKA, P. CIBULKA, *Sociální myšlení*, s. 30.

⁷³ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chudobinec> (21. 1. 2019).

⁷⁴ Josef VANČURA, *Ottův slovník naučný*, 18 díl, Praha 1902, s. 788.

⁷⁵ M. LENDEROVÁ, T. JIRÁNEK, M. MACKOVÁ, *Z dějin*, s. 193.

věku, zpěvem, vypravováním apod. Děti se velmi často v opatrovnách i stravovaly. Opatrovny se zaměřovaly zejména na děti pocházející z chudých rodin, jejichž rodiče neměli dostatek času se jim naplno věnovat.⁷⁶

S prvními opatrovnami se setkáváme v Evropě již v druhé polovině 18. století, první opatrovny vznikaly v Anglii, Belgii, a Německu.⁷⁷ V Německu založila první opatrovnu kněžna Paulina z Lippe v Detmolně roku 1802.⁷⁸ V rakouské šíři byla zakladatelkou též žena, a to hraběnka Theresa Brunswick-Korompe, která roku 1828 založila tzv. „*Zahradu andělíčků*.“⁷⁹ Na českém území vznikla podobná zařízení až ve 30. letech 19. století, první českou opatrovnu založil Jan Vlastimír Svoboda v Praze na Hrádku roku 1832, druhá opatrovna měla své sídlo v Karlíně. Oba tyto ústavy vznikly na podnět hraběte Karla Chotka v této době nejvyššího purkrabího království Českého a tehdejšího pražského purkmistra Spořila.⁸⁰ Další významnou osobností, která se zajímala o opatrovnictví, byla Marie Riegrová Palacká, dcera Františka Palackého a manželka českého politika Františka Ladislava Riegra.⁸¹ V roce 1867 navštívila Marie Riegrová Palacká světovou výstavu konanou v Paříži, zde se seznámila s veřejnou péčí o kojence, batolata a předškolní děti. Z Paříže si Marie Riegrová Palacká neodvezla jen inspiraci pro svojí další činnost v této oblasti, ale také kontakt na generální inspektorku francouzských opatroven Marii Pape – Carpentier, jež vedla také kurzy pro pěstounky.⁸² Po vzájemné korespondenci těchto dvou dam, která probíhala několik měsíců a usilovné organizátorské činnosti vznikla 1. ledna 1869 na Starém Městě pražském opatrovna u Sv. Jakuba, kde se již o děti nestarali muži, jak tomu bylo u předešlých opatroven na Hrádku a Karlíně, ale ženy vychovatelky.⁸³ Tyto vychovatelky byly ještě před otevřením opatrovny na Starém Městě pražském vzdělány v Paříži u samotné Marie Pape – Carpentier.⁸⁴

Po dlouhou dobu zůstávala jen tyto tři předškolní zařízení. Rozvoj opatroven a tím pádem předškolního vzdělávání nastal až v roce 1876.⁸⁵

---

⁷⁶ J. VANČURA, *Ottův slovník*, s. 788.

⁷⁷ M. LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 193.

⁷⁸ J. VANČURA, *Ottův slovník* s. 788.

⁷⁹ M. LENDEROVÁ, *Z dějin*, s. 193.

⁸⁰ J. VANČURA *Ottův slovník*, s. 788.

⁸¹ M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 31.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž, s. 32.

⁸⁵ Tamtéž.

4 Historický vývoj Chrudimi do roku 1918

Město Chrudim ležící 11 km jižně od Pardubic je dnes druhým největším městem v Pardubickém kraji.⁸⁶

Díky archeologickým nálezům, můžeme sledovat historii města již od pravěku, kdy se na území města nalézala pravěká sídliště.⁸⁷ První písemná zmínka o městě pochází, ale až z 12. století.⁸⁸ Již od 14. století byla Chrudim královským věnným městem, jako první patřila druhé manželce Rudolfa Habsburského Alžbětě Polské, známé jako Eliška Rejčka. Status věnného královského města si udržela Chrudim až do konce habsburské monarchie.⁸⁹ Od roku 1750 až do 60. let 19. století zde působil především německý vliv, mohlo za to nařízení Marie Terezie k zakládání poštovních úřadů, díky němuž se do Chrudimi přistěhovali německy mluvící úředníci.⁹⁰ Chrudim se tak stala sídlem krajského úřadu až do roku 1848, kdy tento úřad přesídlil do Pardubic. V tomto roce přišla Chrudim i o kriminální soud, který zde měl své sídlo. Obě instituce se, ale během 50. let 19. století opět do města navrátily.⁹¹

Do 19. století vstupovala Chrudim jako krajské město se 4 tisíci obyvateli.⁹² Na jeho počátku měla především venkovský ráz, kde hlavní obživou obyvatel bylo soukenictví, kožešnictví, zemědělská výroba a další řemesla spojená s tímto odvětvím.⁹³ To vše se ovšem během jednoho století změnilo. Chrudim se během let 1816–1824 pomalu zbavovala charakteru středověkého města.⁹⁴ Kvůli přicházející modernizaci a rozrůstání města ztrácelo hradební opevnění a systém městských hradeb v Široké ulici na svém významu a začalo jeho bourání.⁹⁵

V druhé polovině 19. století ve městě vzniklo hned několik továren např. Wiesnerova strojírenská továrna (r. 1855), Popperova továrna na obuv (r. 1876), zakládány byly i peněžní ústavy např. spořitelna (r. 1861), občanská záložna (r. 1864), okresní hospodářská záložna (r. 1883).⁹⁶ Roku 1855 bylo v Chrudimi zřízeno okresní hejtmanství a krajský soud.⁹⁷ Do konce

---

⁸⁶ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim> (14. 2. 2019).

⁸⁷ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 15.

⁸⁸ Tamtéž, s. 16.

⁸⁹ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim> (14. 2. 2019).

⁹⁰ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim> (14. 2. 2019).

⁹¹ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 22.

⁹² I. ŠULC, *Chrudim*, s. 11.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ I. ŠULC, *Chrudim*, s. 11.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 22.

⁹⁷ Tamtéž.

19. století bylo město zastupováno ve volených zastupitelských orgánech převážně staročeskou většinou, jelikož zde měla konzervativně nacionální staročeská strana silné zastoupení.⁹⁸

Během 19. století se městu nevyhnuly také živelné katastrofy. Dne 6. srpna 1850 zasáhl město požár, který způsobil 6 letý chlapec a jeho neopatrná hra s ohněm, která nakonec způsobila obrovské škody. Shořela např. střecha kostela sv. Kateřiny a 42 metrů vysoká věž. Požár nicméně zničil i 17 koželužských dílen se zásobami dehtu, smrkové kůry a kůže, 16 velkých hospodářství s veškerými zásobami obilí, městský pivovar se zásobami sladu, ječmene a chmelu, měšťanský špitál a také budovu divadla. Celkem bylo zasaženo 27 objektů a 201 domácností.⁹⁹ Další neštěstí v podobě povodní přišlo v letech 1880 a 1883, povodně zasáhly obě podměstí. Tyto velké povodně vyvolaly ve městě debaty o regulaci řeky Chrudimky, která tudy protéká, k realizaci tohoto opatření došlo, ale až ve 20. století.¹⁰⁰

V 70. letech byla přes Chrudim zavedena železniční trať, první vlak projel městem 1. června 1871 od Německého dnes Havlíčkova Brodu.¹⁰¹ Na konci 19. století byla Chrudim již jen městem okresním a v porovnání z nedalekými Pardubicemi ztrácela, co do oblasti hospodářského rozvoje, tak i do počtu obyvatel.¹⁰² Roku 1900 čítalo město Chrudim 14 413 obyvatel¹⁰³ a město Pardubice 24 831 obyvatel.¹⁰⁴ Přesto byla Chrudim na konci tohoto století vnímána především jako město škol a úřadů s uspokojivým hospodářským životem.¹⁰⁵

Po vypuknutí první světové války vznikl v Chrudimi sociální odbor s oddělením zásobovacím, podpůrným a zdravotním. Sociální odbor se zabýval hlavně zajišťováním potravin a uhlí, podílel se na přidělování zásob, a i na řadě podpůrných akcí. Společně s Krejcarovým spolkem podával ve válečném období zdarma jídlo pro chudé školní děti.¹⁰⁶ Kvůli nedostatku uhlí probíhali ve školách v zimním období mimořádné školní prázdniny. Nedostatečné byli i zásoby potravin, petroleje a energie, kvůli šetření s úsporami bylo omezováno noční pouliční osvětlení.¹⁰⁷ Do města byla ve válečných letech umístěna vojenská nemocnice pro vojáky rakousko – uherské armády a její zajatce.¹⁰⁸ Poslední období panující

---

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž, s. 12.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 13.

¹⁰¹ I. ŠULC, P. KOBĚTIČ, P. BOČEK a kol., *Chrudim*, s. 221.

¹⁰² I. ŠULC, *Chrudim*, s. 11.

¹⁰³ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim> (14. 2. 2019).

¹⁰⁴ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pardubice> (14. 2. 2019).

¹⁰⁵ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 23.

¹⁰⁶ František NESEJT, *Dopad aprovizačních opatření na život Chrudimi na začátku první světové války*, In: Chrudimský vlastivědný sborník, Chrudim 1998, s. 111.

¹⁰⁷ František NESEJT, *Chrudim ve válečném roce 1917*, In: Chrudimský vlastivědný sborník, Chrudim 2001, s.36.

¹⁰⁸ I. ŠULC, P. KOBĚTIČ, P. BOČEK a kol., *Chrudim*, s. 195.

války se nesla v podobném rázu, jako období předcházející, panoval stále nedostatek, obec bojovala především s financemi, důvodem byl pokles zdrojů, příjmů a vysoké ceny nedostatkového zboží.¹⁰⁹

Konec první světové války se nesl v Chrudimi stejně jako na ostatním území země v duchu slavnostní nálady. Ta byla, ale velmi brzy vystřídána starostmi, které po sobě válka zanechala, stále tu byly problémy s výživou obyvatelstva, proto bylo nutné zreorganizovat správu města. Opětovný rozmach a výstavba města započala až v 20. letech 20. století.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ František NESEJT, *Chrudim v posledním roce první světové války*, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 4, 1996, s. 15.

¹¹⁰ I. ŠULC, *Chrudim*, s. 14.

5 Sociální a zdravotní péče v Chrudimi od roku 1850–1918

5.1 Zdravotní péče

Do 50. let 19. století poskytovaly zdravotní péči pro Chrudim jen dvě nemocnice, a to v Poličce a Litomyšli.¹¹¹ V Chrudimi se do té doby nacházely lázně v dnešní blízkosti dolního Masarykova náměstí. Tyto lázně fungovaly především jako parní lázně, nacházelo se v nich 5 lázeňských komor, ordinační pokoj, oblékárny a sprchy.¹¹² V místech dnešní Komerční banky se nacházel také špitál sv. Jana, jehož počátky spadají do 14. století. Ve špitálu bychom ovšem marně hledali pouze nemocné, jelikož nemoc nebyla hlavním příjetím do špitálu. Byli zde umisťováni především lidé chudí a staří, kteří trpěli zdravotními problémy, hlavně kvůli životním poměrům, v nichž doposud žili a jejich vysokému věku.¹¹³

Stavbu vlastní nemocnice v Chrudimi iniciovala z velké části až závěť po městském purkmistru Janu Nepomuku Martinim,¹¹⁴ jenž jako svobodný a bezdětný zemřel na úplavici 30. října 1850. Jan Nepomuk Martini odkázal na smrtelné posteli ze svého jmění částku 27.730 zlatých a dva domy nacházející se v Chrudimi s čp. 78/I a čp. 115/I chrudimské obci na vybudování veřejné nemocnice a opravu špitálu.¹¹⁵ Nemocnici potřebovalo město již delší dobu, hlavně v obdobích, kdy se šířily epidemické choroby. Celková nedostatečnost veřejné zdravotní služby se projevovala v celé habsburské monarchii během 30. let 19. století, kdy vypukly cholerové epidemie.¹¹⁶ V roce 1853 rozhodlo obecní zastupitelstvo zřídit prozatímní nemocnici vedle špitálu sv. Jana.¹¹⁷ V té době totiž nebyla ještě vyřešena pozůstalost po Janu Nepomuku Martinim, projednávání trvalo dlouhých 10 let.¹¹⁸ V prozatímní nemocnici fungovalo jen 8 lůžek a nemocniční náklady hradila obec.¹¹⁹ Roku 1856 byla nemocnice přemístěna do domu bývalé opatrovny na Novém Městě, zde byla nemocnice umístěna do doby, než byla dokončena stavba nové nemocnice. Od 26. dubna 1857 byla nemocnice prohlášena za

¹¹¹ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim> (21. 5. 2019).

¹¹² Markéta BALOUNOVÁ, *Historický přehled vývoje zdravotnictví v Chrudimi*, 2016, s. 28.

¹¹³ Tamtéž, s. 30.

¹¹⁴ Jan Nepomuk Martini (1806–1850), syn chrudimského provozovatele hlavního skladu tabáku, roku 1849 zvolen jako první konstituční purkmistr.

¹¹⁵ Petr VEPŘEK, *Chrudimsko a Nasavrcko. Poměry zemědělské a hospodářské*, II. díl, 1909, s. 23.

¹¹⁶ Petr SVOBODNÝ, Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny*, s. 96.

¹¹⁷ SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Založení nové nemocnice*, inv. č. 4938.

¹¹⁸ SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Záležitosti týkající se závěti bývalého chrudimského starosty J. Martiniho*, inv. č. 6023.

¹¹⁹ P. VEPŘEK, *Chrudimsko*, s. 23.

veřejnou,¹²⁰ což znamenalo, že se zabývala léčbou všech chorob a měla přijmout každého nemocného pacienta bez ohledu na domovskou příslušnost. Samotná stavba nemocnice se, ale protáhla až do začátku 60. let 19. století. Slavnostní otevření nemocnice proběhlo 16. května 1863, v té době byla chrudimská nemocnice jednou z nejmodernějších v Čechách. V dalších letech docházelo k postupnému rozšiřování nemocnice o další budovy.¹²¹ Od počátku fungování nemocnice se, ale množili stížnosti, že podávaná strava je nedostačující, poskytovaná léčba není dost kvalitní, že lékaři nedodržují ordinační dobu, nekonají se žádné vizity. Po nástupu nového lékaře MUDr. Josefa Kabeláče, se podmínky v nemocnici zlepšily.¹²² Na počátku 20. století, začala nemocnice již postupně dosluhovat a přestávala sloužit svému účelu, sice se od roku 1907 postupně jednalo o stavbě nové nemocnice, ale její výstavbě zabránila první světová válka.¹²³

Již výše zmiňovaný špitál sv. Jana si v 50. letech prošel změnami, mohl za to požár vypuknutý v roce 1850.¹²⁴ Po požáru se obec musela postarat o zajištění nových místností pro fungování špitálu.¹²⁵ Obecní zastupitelstvo se, ale místo pro obnovení špitálu rozhodlo zřídit chudobinec. Postaven měl být na místě spáleniště na předměstí sv. Kateřiny.¹²⁶ Roku 1857 byl chudobinec dostaven. Chudobinec byl rozdělen na oddělení mužské a ženské.¹²⁷ Umístěno zde bylo 16 mužů a 17 žen jednalo se hlavně o obyvatele Chrudimi, kteří měli v budově chudobince vlastní pokoj.¹²⁸ Budova nemocnice i chudobince byly vystavěny podle plánů Františka Schmoranze.¹²⁹

V městě fungovaly také dvě lékárny u Zlaté Koruny a u Orlice. Lékárna u Zlaté Koruny měla ve městě delší tradici, jelikož vznikla již v roce 1801, jejím původním majitelem byl lékárník Josef Chlebeček, roku 1846 se majitelem na pouhé dva roky stal František Czurda, po něm vedení lékárny přebíral Alois Leisner. Lékárna u Orlice byla založena až o 84 let později

---

¹²⁰ Tamtéž, s. 25.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Oběžníky týkající se zdravotních záležitostí*, inv. č. 4992.

¹²³ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim> (23. 5. 2019).

¹²⁴ Viz. Kapitola o historickém vývoji Chrudimi do roku 1918, s. 14.

¹²⁵ P. VEPŘEK, *Chrudimsko*, s. 25.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž, s. 27.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ František Schmoranz st. (1814 – 1902), působil jako městský stavitel v Chrudimi v letech 1844 – 1871, kromě stavby nemocnice a přestavby špitálu, v Chrudimi vyprojektoval stavbu krajského soudu, divadla, pracoval při přestavbě kostela sv. Kateřiny a sv. Michala.

v Karlově ulici, vedl ji lékárník A. Zápský, jež lékárnu prodal po dvou letech Karlu Láblerovi¹³⁰, Záznamy o fungování obou lékáren ve městě můžeme najít až do 30. let 20. století.¹³¹

Významné změny v oblasti zdravotní péče nastaly v 70. a 80. letech 19. století, kdy byly podle nových zákonů v Chrudimi zřízeny dva zdravotní obvody, které měly na starosti městští lékaři. Zbytek okresu tvořil jeden obvod, který měl vlastního lékaře sídlícího také v Chrudimi.¹³² V roce 1904 byl chrudimský okres rozdělen na šest obvodů 1) chrudimský, 2) slaťiňanský, 3) chrástecký, 4) hrochovsko – týnecký, 5) heřmano – městecký západní, 6) heřmano – městecký východní.¹³³ Chrudimský obvod v tomto roce spravovali dva městští lékaři, byli jimi MUDr. Jan Štěpán a MUDr. Stanislav Mikeš.¹³⁴

Díky aktivnímu spolkovému životu, který byl od 2. poloviny 19. století ve městě zastoupen, vzniklo mnoho spolků, které se věnovaly ve své činnosti také zdravotní a sociální péči.¹³⁵ O zdravotnickou péči se staraly především dva spolky, a to spolek *Přirozený Život*, který vznikl v roce 1899. Spolek *Přirozený život* se snažil rozšířit povědomí o znalosti přírody a zásad přírodního léčení. Členové tohoto spolku pěstovali léčebné rostliny a snažili se pracovat převážně na čerstvém vzduchu.¹³⁶ Druhým spolkem byl *Místní odbor českého pomocného zemského spolku pro nemocné s plicními chorobami v království českém*, ten vznikl až v roce 1904 a věnoval se hlavně různým vzdělávacím akcím a přednáškám, v nichž se snažili obyvatelé města seznámit s nebezpečnými nemocemi a prostředky, jak se proti nim chránit. Nemocným, jež trpěli plicními chorobami, zajišťovali stravu a podporovali je při léčbě.¹³⁷ Pozapomenout by se nemělo, ale také ani na *Ženský pomocný spolek Červeného kříže pro Království české*, který svoji činnost zahájil v březnu 1892 a ukončil ji před vypuknutím první světové války. Na jeho aktivity navázal *Zemský spolek pomocného spolku Červeného kříže pro Království české* v srpnu roku 1914.¹³⁸ Zprvu byl tento spolek zastoupen převážně muži, až poté co vznikla jeho ženská odnož, v něm převzaly ženy hlavní úlohu. Během války pořádaly různé veřejné sbírky pro podporu nemocných a muži se starali o finanční záležitosti spolku.¹³⁹

---

¹³⁰ Karel Lábler (1852–1902), nebyl jen lékárníkem, ale také odborným spisovatelem a představitelem kulturního regionálního života v Chrudimi, zavedl pravidelné podpory z dobrovolných sbírek, zřídil městský sirotčinec a zasloužil se o postavení nových muzejních budov.

¹³¹ SOKA Chrudim, fond: Okresní úřad Chrudim, *Chrudim lékárny u Zlaté Koruny a u Orlice 1870–1935*, kt. 498, č. fondu 943.

¹³² J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 244.

¹³³ P. VEPŘEK, *Chrudimsko*, s. 22.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim* s. 250.

¹³⁶ P. VEPŘEK, *Chrudimsko*, s. 46.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ SOKA Chrudim, fond Červený kříž, *Československý červený kříž*, č. fondu 393.

¹³⁹ Tamtéž.

Ve válečných letech se zdravotní péče zaměřovala především na raněné vojáky. V Chrudimi vznikla v prvním období války tzv. „*Vykládací stanice pro osoby podezřelé na onemocnění nakažlivou chorobou*“, která sídlila zprvu v bývalé cihelně a později byla přesunuta blíže k železniční trati. Tato vykládací stanice byla zařízena 50 lůžky, pokojem pro lékaře a ošetřovatelky, vlastní studnou, prádelnou a kuchyní.¹⁴⁰ O zajištění dostatečné a plnohodnotné zdravotní péče v nemocnici se staral tehdejší primář MUDr. Robert Musil, který byl v pozici primariátu od roku 1892 společně s 6 dalšími praktickými lékaři. MUDr. Robert Musil organizoval pro nižší nemocniční personál bezplatné zdravotnické kurzy. Výuka v nich se konala během víkendů, její součástí byl praktický nácvik ošetření válečných zranění. Těchto zdravotnických kurzů se účastnily především dívky, které nesměly jinak pomáhat při operačních výkonech.¹⁴¹

V Chrudimi vzniklo v těchto letech také mnoho lazaretů, které sloužily k zotavování zraněných vojáků, jejich výhodou bylo to, že zde již nemusel být nutně specializovaně vyškolený personál.¹⁴² Činnost lazaretů byla k prosinci roku 1914 ukončena a budovy, v nichž se nacházely, jednalo se o budovu hospodyňské školy a obě budovy obecné školy, převzala tzv. pozorovací stanice, která měla kapacitu 800 lůžek. Její zřízení bylo nutné kvůli zvyšujícímu se počtu nemocných úplavicí a cholerou. O rok později byla pozorovací stanice změněna v záložní nemocnici pro raněné a nemocné. Na konci války byla její role nezastupitelná, protože v ní probíhaly zdravotní prohlídky vojáků, kteří se opět vraceli na bitevní pole.¹⁴³

5.2 Sociální péče

Rozvoj sociální péče v Chrudimi lze zařadit stejně jako rozmach zdravotní péče do 2. poloviny 19. století, jak už bylo řečeno, došlo v této době k zakládání nejrůznějších spolků s různorodým spektrem zaměření od střeleckých, divadelních, hudebních, pěveckých, ženských až po ty, které se věnovaly sociální péči. Jedná se především o spolky spojené z činností pomoci chudým

---

¹⁴⁰ Jiří VANĚČEK, *Chrudimské vojenské nemocnice*, Chrudim 2015.

¹⁴¹ SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, Zdravotnictví, nomálie o zdravotní zprávě, *Výroční zpráva*, inv. č. 11056.

¹⁴² SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, Zdravotnictví, nomálie o zdravotních záležitostech, *Ošetřovatelství nemocných*, inv. č. 11035.

¹⁴³ SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, Státní úřady a státní zaměstnanci, *Zřízení vojenské pozorovací stanice*, inv. č. 2573.

dětem, vedle nich tu, ale vznikají i nejrůznější nadace. Těmto poskytovatelům sociální péče jsou proto věnovány v práci samostatné kapitoly.¹⁴⁴

Vedle těchto zařízení v městě vznikl k 1. lednu 1865 *Ústav chudých*, který se staral o zaopatření místních chudých.¹⁴⁵ Lidé, kteří se nacházeli na okraji společnosti, v této době v podstatě chudí lidé si byli totiž nuceni přilepšovat malými krádežemi, žebráním po domech a ulicích, aby se tomu zabránilo, vznikl tento *Ústav chudých*¹⁴⁶, který vyměřoval výši příspěvků, které budou těmto osobám přidělovány. Ústav určoval také, komu přesně bude tato pomoc poskytnuta. Almuzny se vyplácely měsíčně.¹⁴⁷ Přesto obec musela, ač nerada, poskytnout chudinskou pomoc i přespolním, jednalo se, ale o pomoc jen v nejzazším případě. Obec měla ovšem nárok na vyplacení této výjimečné pomoci od obce, k níž byl daný člověk příslušný. Peníze vypláceli v první řadě příbuzní, pokud daný člověk žádné neměl, pak vyplácela peníze obec.¹⁴⁸

Ústav chudých získával peníze pro svoji činnost zejména z pokut, v záznamech archivu města je několik spisů, týkající se odvolání na obecní úřad v Chrudimi k zaplacení přestupků ve prospěch ústavu pro chudé.¹⁴⁹ Pokuty měly být splaceny ve lhůtě 8 dnů. Výše pokut se pohybovala mezi několika krejčary až po 10 zlatých, důvodem takového rozptylu byla výše sankce daného přestupku. O jaké přestupky se přesně jednalo se nelze podrobněji dočíst, protože jsou uvedeny pouze pod daným paragrafem trestného zákoníku z roku 1852.¹⁵⁰ Peníze přicházeli jak od žen, tak i od mužů, nelze jednoznačně určit, kým byly přestupky konány častěji. Povinností ústavu bylo doložit přijmutí pokuty a oznámit obecnímu úřadu pod, kterou položkou je zapsána.¹⁵¹

Do ústavní poklady přicházely peníze i v rámci řešení různých sousedských sporů, kdy bylo viníkovi odpuštěno, pokud přispěl do pokladny určitou částkou. Jako příklad může posloužit případ rolníka Jana Pavlíka z Chrudimi, který psal ve svém dopise obecnímu úřadu, že mu bylo ze zahrady ukradeno okolo 8 otýpek slámy. Ukradenou slámu mu pomohl hledat pan Josef Sejnoha, obecní delegát u Markovic. Slámu se jim podařilo nalézt nedaleko u Josefa Jánského, kterého přistihli právě, jak „*řezanku řezal*“. U Josefa Jánského se našly ovšem jen

---

¹⁴⁴ Viz. s. 24 – 40.

¹⁴⁵ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 189.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 188.

¹⁴⁹ SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, *Příspěvky, dary, odkazy, pokuty do ústavu chudých 1875–1884*, inv. č. 844.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

2 otěpky, které pan Pavlík okamžitě označil za své. V daném udání pan Pavlík píše, že nechce, aby se vedlo proti panu Josefu Jánskému trestní řízení, a že mu promine jeho skutek, pokud složí 2 zlaté do pokladny zdejších chudých. Tento dopis pochází z 2. ledna 1884.¹⁵²

Peníze pro chudé do ústavu přicházely, ale také z řad vysoké šlechty, která přispívala každoročními částkami, i výše těchto příspěvků se lišila, jednalo se, ale o mnohem vyšší, než byly získávány v rámci pokut.¹⁵³ Mezi přispívajícími se nacházejí i provozovatelé cirkusů a kolotočů, majitelé zvěřinců a střelnic, jež se v městě zdržovaly v rámci konání různých trhů, jarmarků a poutí.¹⁵⁴

O podporu ústavu žádaly převážně ženy, jednalo se buďto o staré vdovy, které si už kvůli svému vysokému věku a zdravotním potížím již nemohly sami obstarat živobytí. Také v mnoha případech neměly žádné příbuzné, kteří by se o ně postaraly. Z těchto důvodů, proto žádaly obec o ústavní almužnu, aby podle jejich slov mohly „*svůj život dožít v klidu a úctě.*“¹⁵⁵ Mezi těmito, ženami se nacházely i mladé vdovy s malými dětmi. V některých případech žádostí je uvedeno i povolání jejich zesnulých manželů, často se jednalo o kováře, mlynáře, tkalce, metače, ale i nádeníky. Jako zajímavost se dá uvést to, že žádosti psal za ženy někdo jiný, místo jejich podpisu jsou uvedeny jen tři křížky.¹⁵⁶ O peněžní pomoc, ale žádalo i několik vdovců, jež mají na starosti „*mnoho hladových krků.*“ Jako důvod pro podporu byla uváděna i nemoc dětí, které se léčily v nemocnici a výdaje na jejich léčbu pro ně byly velmi drahé, z těchto důvodů žádají jak vdovy, tak i vdovci. O nemocech, kterými děti trpěly, se nerozepisují, ani o tom jak dlouho jejich nemoc trvala. Uvádí pouze, že jsou „*dlouhodobě churavy.*“ Ti, kteří si nemohli dovolit nemocniční péči, se starali o děti doma, ale i pouhé výdaje na léky byli velmi vysoké.¹⁵⁷

Kromě ústavu pro chudé se v Chrudimi nacházel též sirotčinec, který se staral o sirotky, jejichž domovská příslušnost po rodičích náležela k Chrudimi. Sirotky jako domovské příslušníky se chrudimská obec zdráhala přijímat hned. Zkoumalo se velmi důkladně, odkud oba rodiče pochází, zda nemá dítě nějaké příbuzné v okolí, kteří by se ho ujali. Obec se snažila často se takovýchto dětí zbavit a dát je na starost někomu jinému.¹⁵⁸ Pokud nenalezla obec

---

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Soka Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, *Almužny – pouze chudým, podpory chudým, nalezcům a opuštěným dětem 1875–1884*, inv. č. 845.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

přímé příbuzné, tak je svěřovala i do úplně cizích rodin, které děti přijímali hlavně kvůli penězům, které na něj obec přispívala. O výchovu dítěte se, ale nijak zvlášť nestaraly. Tento přístup o poskytnutí péče se změnil až po roce 1898, kdy vznikl sirotčinec.¹⁵⁹

Sirotčinec se nacházel v prvním poschodí městské vodárny, kde byly sirotčinci věnovány tři místnosti, až v roce 1904 se přestěhoval do budovy v Nábřežní ulici čp. 9.¹⁶⁰ O děti se starala nejprve tzv. služebná osoba, až později se péče ujala zkušená pěstounka, jíž pomáhal služebný personál.¹⁶¹ Mimo sirotčince byla v Chrudimi zřízena i opatrovna, již bude věnována dále samostatná kapitola

---

¹⁵⁹ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 192.

¹⁶⁰ P. VEPŘEK, *Chrudimsko*, s. 32.

¹⁶¹ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 192.

6 Spolky v Chrudimi

6.1 Krejcarový spolek pro stravování chudé mládeže škol měšťanských i obecných v Chrudimi

Počátky krejcarového spolku v Chrudimi spadají do roku 1891, kdy se konala schůze příznivců pomoci chudé školní mládeže. Tuto schůzi iniciovala slečna učitelka Emilie Lenochova¹⁶² společně s ředitelem měšťanské školy Josefem Drahorádem¹⁶³ a lidmi, kteří se věnovali různému druhu podpory chudých dětí. Hlavní otázkou setkání bylo, jakým způsobem by se dala častěji poskytnout hladovějícím školním dětem teplá strava v podobě polévky. Doposud se totiž tak dělo jen z náhodných dobrovolných prostředků, které byly nedostačující. K schůzi byli pozváni členové a členky zastupující dívčí a chlapecké školy spolu se zástupkyní bývalé obecní kuchyně. V průběhu schůzky se dohodli, že se po příkladu jiných českých měst, ve kterých vznikaly spolky zabývající se podporou a ochranou dětí, i v městě Chrudimi založí Krejcarový spolek pro stravování chudé mládeže. Činnost spolku tak byla zahájena dnem 1. listopadu 1891.¹⁶⁴

Členem tohoto spolku se mohl stát kdokoliv, jedinou podmínkou pro přijetí do spolku bylo přihlášení se a řídit se povinnostmi, které byly dány v jeho stanovách, mezi něž patřilo např. odvádění příspěvků do spolkové pokladny. Roční příspěvek činil 50 krejcarů a mohl být buďto splacen najednou nebo ve dvou splátkách. Mohlo se ovšem přispívat i většími částkami, které byly považovány za dary. Peníze na chod spolku se získávaly také z různých společenských událostí, které spolek pořádal, patřily mezi ně divadelní představení, vánoční besídky a akce konané ke konci školního roku pro děti. Mezi členy spolku bychom nenašli pouze jednotlivce, ale také místní občanskou záložnu; městskou spořitelnu; akciový cukrovar, lihovar a pivovar. Členové neměli jen povinnosti, ale také svá práva, např. účast na jednáních,

---

¹⁶² Emilie Lenochová (1849 – 1899), byla učitelkou obecní měšťanské dívčí školy v Chrudimi během let 1872 – 1895, vystudovala vyšší dívčí školu v Praze roku 1866, vyučovala gramatiku, dějepis, němčinu a francouzštinu.

¹⁶³ Josef Drahorád (1846–1920), byl učitelem a později i ředitelem obecní a měšťanské školy dívčí v Chrudimi, do školy nastoupil jako učitel v roce 1873 a hned následujícího roku se stal ředitelem až do roku 1910, byl též členem několika spolků podporujících chudou mládež.

¹⁶⁴ SOkA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim: Spolky, společnosti, bratrstva politické strany a společenské organizace v Chrudimi 1820–1980 - sdružený inventář, Krejcarový spolek, *Knihá zápisů a schůzí Krejcarového spolku*, JAF/439, kt.1., č. fondu 438.

kteřá se konala v ředitelně dívčí měšťanské školy; hlasování ve valné hromadě; volení výboru a samotná volba do výboru.¹⁶⁵

Chod spolku vedl výbor, jenž se skládal z předsedy a z 12 členů. Stálým předsedou byl ředitel měšťanské dívčí školy v Chrudimi, který zastupoval spolek na venek proti úřadům a jiným osobám, a to vždy jménem spolku. Ostatních 12 členů se volilo ve valné hromadě jednou za rok. Polovinu členů tvořili učitelé z chrudimských měšťanských a obecních škol. Výbor volil ze svého středu na dobu jednoho roku náměstka předsedy, jednatele a pokladníka nadpoloviční většinou hlasů. V pravomoci výboru bylo přijímat členy, rozhodovat o způsobu stravování chudého žactva obecních a měšťanských škol v Chrudimi, k němuž podávaly návrhy učitelské sbory těchto škol.¹⁶⁶ K tomu, aby jednání výboru byla platná, bylo zapotřebí, aby byl přítomný předseda nebo jeho náměstek. Při jednáních rozhodovala většina hlasů přítomných členů, pokud došlo k rovnosti hlasů, rozhodující hlas měl předseda. Veškeré písemnosti a oznámení týkající se spolku byla platná jen tehdy, když byla podepsaná předsedou, popřípadě jeho náměstkem nebo jednatelem. Předseda také dohlížel na práci, kterou vykonával jednatel. Za své jednání se předseda zodpovídal výboru.¹⁶⁷ Jmění spolku na počátku roku 1893 čítalo 493 zlatých a 81 krejcarů, toto jmění spravoval pokladník, který přijímal příspěvky a dary do spolkové pokladny. Vedl účty o příjmech a vydáních spolku. Jednou za rok dával účty k prozkoumání dvěma revizorům zvoleným ve valné hromadě. Spolek také musel dokládat své příjmy, a výdaje příslušnému politickému úřadu.¹⁶⁸

Stravováni díky Krejcarovému spolku byli chlapi a dívky z měšťanské a I. obecní dívčí školy, měšťanské a I. obecní chlapecké školy a II. obecní školy u sv. Kateřiny. Jídlo bylo dětem přidělováno za poukázky, které jim byly na konci týdne poskytnuty na chudinský průkaz. Dozor nad řádnou přípravou a rozdělení polévek vykonávali hlavně ředitelé škol a členové výboru učitelstva. Vaření polévek bylo svěřováno školníkům.¹⁶⁹ Z těchto informací, se lze domnívat, že školníci byli vybíráni z toho důvodu, že se jejich byty se nacházely ve školách a děti, se nemusely chodit stravovat mimo školní areál.

V roce 1897 bylo návrh jednoho z členů spolku MUDr. Antonína Liebicha v místních časopisech uveřejněno, že spolek přijme i potravinové dary. Ovšem tento nápad zůstal bez výsledků, žádné dary v podobě potravin nebyly spolku poskytnuty. Na schůzích se vznášely

---

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

nápady typu, zda nemá být k polévce, kterou děti dostávaly přidán například nějaký zákusek, ale v této době zůstalo nadále jen při pouhé polévce, ke které se občas podával chléb, pokud jej někdo daroval. Až o devět let později, tedy v roce 1906 došlo k první změně, kde po dlouhých úvahách se zastupitelé dohodli na tom, že dětem z nižších tříd (1. – 3. třídy) bude dáváno méně polévky a za náhradu budou dostávat pečivo. Každá ze škol měla, ale právo rozhodnout se, zda tak učiní, popřípadě u kterého z místních pekařů bude pečivo objednávat. Ve valné hromadě konané 13. 12. 1906 přednesl pokladník MUDr. Antonín Lieblich žádost školníků, kteří vzhledem k panující drahotě potravin požadovali, aby došlo ke zdražení z doposud placených 6 haléřů na 8 haléřů. Žádosti školníků se vyhovělo, ale mělo se kontrolovat, jaké maso školníci kupují a jak se dbá na čistotu přípravy a podávání polévek. Tuto kontrolu měli provádět především správci škol.¹⁷⁰

V roce 1910 navrhl pan řídící dávat dětem místo polévky buřty, uzenáče, mléko apod., děti podle něj prý o polévku nestojí. Pan ředitel Josef Berekus se na druhou stranu přimlouval, aby byla polévka rozdávána jen skutečně hladovějícím dětem.¹⁷¹ V období před první světovou válkou probíhalo stravování víceméně jako doposud. Pouze roku 1912 bylo schváleno, aby nebyly ze stravování ani přesporní děti.¹⁷²

Na začátku září 1914 vyzýval Krejcarový spolek, aby stravování probíhalo ve spolupráci se sociální komisí pro stravování chudých. Děti měly během zimního období dostávat menší porce, jelikož stravování probíhalo ve větším množství. Jídlo se připravovalo až pro 500 dětí po dobu 4 měsíců. Vaření obědů obstarávaly dámy z dobré vůle. Vařit se mělo ve velké kuchyni v budově muzea. Jejíž kapacity umožňovaly přípravu takového množství jídla. Následujícího roku se stravování nekonalo v zimním období, ale až na jaře, kdy se počítalo s tím, že bude nouze o potraviny vyšší. Mimo polévky s houskou, kterou bylo v tomto velmi těžké získat, byl vydáván ještě jeden další levný chod. Původně se počítalo s tím, že se budou obědy vydávat 6 dní v týdnu, avšak počet dětí byl tak veliký, že byl výdej obědů jen 3 dny v týdnu. Výbor spolku se též dohodl podat na obec žádost, aby přispěla na stravování z obecních zásob moukou, ječmenem, bramborem a uhlím. Během roku 1915 se podávala polévka s příkrmem, jako rýže s rajskou omáčkou, bramborové škušánky, krupicová kaše, kroupy, třesňové knedlíky, vdolky. Všechny jídla se netěšila takového zájmu jako tyto, malým strávníkům nechutnaly kroupy, ač byly v tuto dobu podle záznamu prý ještě dobře omaštěny.¹⁷³

---

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

Předposlední rok války bylo rozhodnuto, že stravování bude probíhat až od března. Stravováno bylo polévkou v tomto období 600 dětí a to 300 dětí dopoledne a dalších 300 odpoledne, podle toho, zda navštěvovaly dopolední nebo odpolední vyučování. Mimo polévku již nic jiného děti nedostaly, zásoby byly nedostačující. I když bylo domluveno, že se bude stravovat celkem 600 dětí, muselo se od odpoledního stravování opustit a počty stravovaných se musel omezit na polovinu. Učitelé sbory měly za úkol sestavit seznamy nejpotřebnějších dětí, jednalo se především o děti z dělnických rodin a chudých živnostníků. Obstarávání potravin měla na starosti paní předsedkyně Štěpánková, pomoc jí nabídla paní Ž. Z Česaných, manželka místopředsedkyně rady. Od okresního hejtmanského dostal spolek uhlí, mouku, krupici, kroupy, brambory, povidla. Městská rada přispěla 6 q uhlí, 1m³ dříví, 225 kg mouky, 105 kg krupice. Stravování dětí proběhlo od 12. dubna do 13. července 1917, celkem se stravovalo 49x průměrně 240–275 dětí. Na počátku byly obědy vydávány denně, později 4x týdně mimo neděle, svátky a školní prázdniny. Podáván byl celý oběd polévka společně s příkrmem.¹⁷⁴ Z pramenů z roku 1917 se dochoval záznam o tom, kolikrát a jaké polévky byly během tohoto období dětem podávány.

Tab. č. 1) Seznam podávaných polévek a příkrmů v Krejcarovém spolku z roku 1917

Polévky:	Počet:
<i>Z pražené krupice byla podávána</i>	<i>13x</i>
<i>Kroupová</i>	<i>12x</i>
<i>Rýžová</i>	<i>6x</i>
<i>Jaternicová</i>	<i>1x</i>
<i>Kapaná</i>	<i>1x</i>
Příkrmy:	
<i>Kroupy s omáčkou byly</i>	<i>6x</i>
<i>Dolky/ vdolky</i>	<i>4x</i>
<i>Chléb s povidly</i>	<i>6x</i>
<i>Škubánky s tvarohem</i>	<i>1x</i>
<i>Brambory s omáčkou nebo zelím</i>	<i>20x</i>
<i>Knedlíky</i>	<i>12x</i>

A proto se můžeme dozvědět, že nejvíce byla vařena polévka z pražené krupice, jelikož se jedná o nejlevnější polévku, jaká dětem mohla být poskytnuta. Nejméně byla pak vařena

¹⁷⁴ Tamtéž.

polévka jaternicová a kapaaná. Jako druhý chod byly nejčastěji podávány brambory s omáčkou nebo zelím a pouze 1x šklubánky s tvarohem.

Oběd byl dětem podáván v 11 hodin. Děti k jídlu zasedaly k dlouhým stolům po 65 nebo 70. Vaření obědů se opět konalo v kuchyni muzea.¹⁷⁵ V prosincové schůzi roku 1917 bylo výboru a členům sděleno, že muzejní kuchyně je potřeba k stravování gážístů. Proto spolek začal hledat nové vhodné místnosti v různých domech jako např. v hotelu p. Tulacha, p. Skřivánka a v hostinci p. Panýrka na Strakarově třídě. Jako nejvhodnější místnost byla vybrána ta v hostinci p. Panýrka. Spolek si pronajal lokál, kuchyň, sklep, dřevník a skladiště v hodnotě 65 K měsíčně. Děti obdržely k tomu, aby jim byl vydán oběd zvláštní legitimace, ve kterých bylo uvedeno jejich jméno. Stravování se tak rozdělilo zvláště na stravování dívek, které probíhalo v pondělí, středu a pátek a na stravování chlapců, kteří oběd obdrželi v úterý, čtvrtek a sobotu.¹⁷⁶

Po skončení válečných konfliktů se Krejcarový spolek nadále věnoval stravováním dětí. V průběhu dalších let se počet stravovaných dětí i skladba podávaných jídel měnila. Spolek však svoji činnost ukončil až roku 1945, lze se tak domnívat, jelikož do tohoto roku jsou zaznamenány její aktivity.¹⁷⁷

Na závěr tohoto textu o Krejcarovém spolku přikládám ještě dva grafy. První graf znázorňuje, počet vydaných porcí během let 1893 – 1907. Z něhož lze vysledovat, že nejvíce porcí bylo vydáno ve školním roce 1903/1904 a nejméně ve školním roce 1898/99. Velkou škodou je, že nejsou nikde uvedeny počty porcí, jež byly vydány během první světové války, jelikož by bylo zajímavé porovnávat tyto počty celkově. Druhý graf znázorňuje, kolik čítal spolek členů během let 1893 – 1917, s tím, že nejsou u některých školních let uvedeny žádné údaje, jelikož celkový počet členů v nich je neznámý. Dále je zde uvedena tabulka, ve které je uvedeno, od kdy do kdy byla dětem strava poskytnuta, jedná se opět o rozmezí školních let 1893 – 1917.

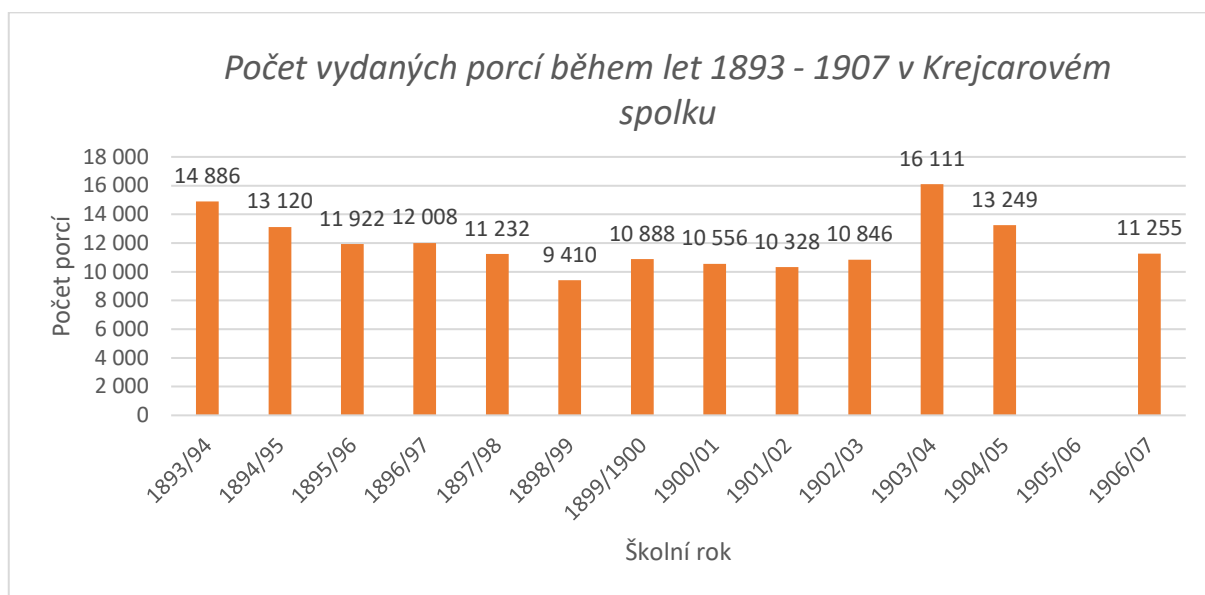
---

¹⁷⁵ Tamtéž.

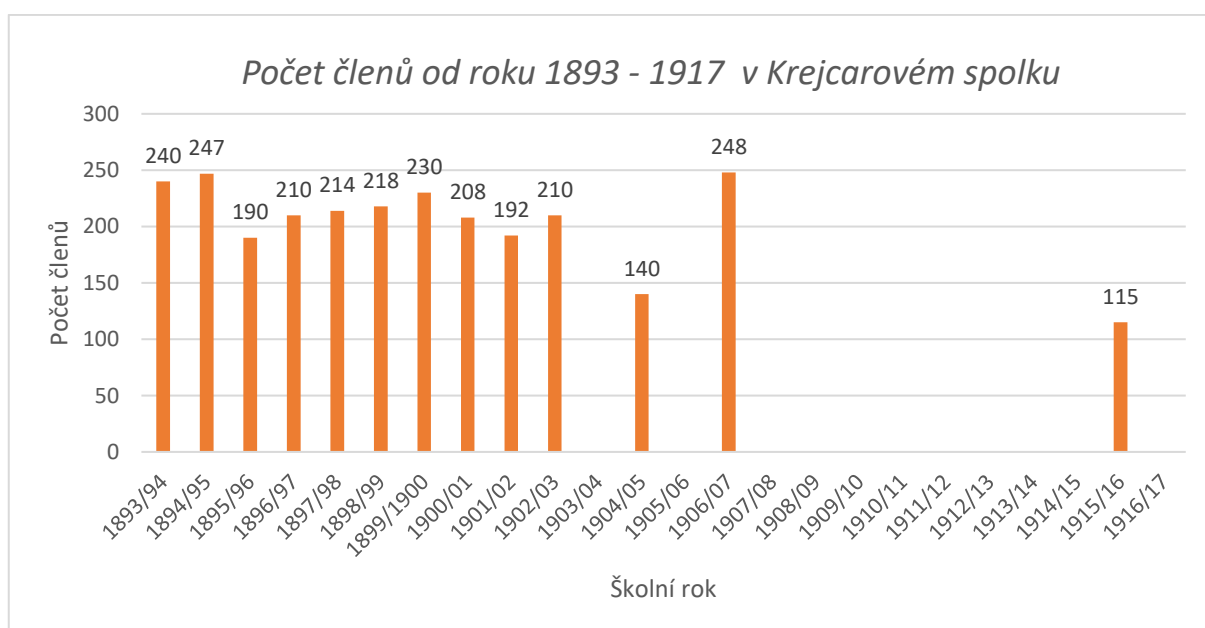
¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ SOKA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim: Spolky, společnosti, bratrstva politické strany a společenské organizace v Chrudimi 1820–1980 - sdružený inventář, *Krejcarový spolek*, JAF/439, kt.1., č. fondu 438.

Graf č. 1)

Graf č. 2)

Tab. č. 2) Seznam uvádějící dobu, po kterou byly děti stravovány ve školních letech
1893 až 1917 v Krejcarovém spolku

Školní rok	Doba stravování
1893/94	/
1894/95	10. 12. 1894 – 10. 4. 1895
1895/96	9. 12. 1895 – 27. 3. 1896
1896/97	30. 11. 1896 – 16. 3. 1897
1897/98	6. 12. 1897- 13. 3. 1898
1898/99	/
1899/1900	14. 12. 1899 – 23. 3. 1900
1900/01	/
1901/02	16. 12. 1901 – 25. 3. 1902
1902/03	8. 12. 1902 – 20. 3. 1903
1903/04	Prosinec, leden, únor, březen
1904/05	52dnů, v 15 týdnech
1905/06	/
1906/07	17. 12. 1906 -
1907/08	17. 12. 1907 – 24. 3. 1908
1908/09	/
1909/10	3. 1. 1910 -
1910/11	32 dní
1911/12	2. 1. 1912 -
1912/13	5. 1. 1913 – 27. 2. 1913
1913/14	5. 12. 1913-27. 2. 1914
1914/15	Květen – červen 1915
1915/16	/
1916/17	12. 4. 1917 – 13. 7. 1917

6.2 Spolek pro podporování chudých žáků c. k. reálného gymnázia v Chrudimi

Spolek pro podporování chudých žáků reálného c. k. gymnázia v Chrudimi vznikl v roce 1879. Cílem spolku bylo podporovat chudé žáky reálného a vyššího gymnázia v Chrudimi, kteří měli dobrý prospěch, a byli pilnými žáky s dobrým chováním.¹⁷⁸

Tito žáci byli obdarováni převážně pomůckami, které využívali při psaní a hodinách kreslení. Pokud někdo z chudých žáků onemocněl, byla mu spolkem poskytnuta u lékaře bezplatná léčba, kterou zajišťovali MUDr. Michal Halík, MUDr. Jan Hrubeš, MUDr. Josef Jirouch, a pozdější primář nemocnice MUDr. Robert Musil. K bezplatné zdravotní péči se připojovali i lékárníci z lékárny u Zlaté koruny a u Orlice. Též pobyt v lázních byl žákům poskytován za značně snížené ceny. Spolek jim zajišťoval i částečnou stravu. Stravování probíhalo, buď u rodin v kterých byli chlapani ubytováni nebo u některých z členů či dobrodince, jež se rozhodl, že bude pro vybrané žáky vařit. Již v roce založení spolek hledal vhodnou rodinu, která by chtěla pro žáky vařit obědy za nízkou cenu. Během dvou měsíců fungování spolku bylo rozdáno na 138 obědů.¹⁷⁹

Pomoc žákům poskytoval spolek i v případě ubytování, kdy jim byly vyjednány levnější byty. Pokud to dovolovaly prostředky, které měl spolek k dispozici, docházelo i k obdarování žáků šatstvem i obuví. Nikdy jim však neměli být poskytnuty přímo samotné peníze.¹⁸⁰

Od členů se přijímali peněžní dary, šatstvo, obuv a školní knihy, které se také často kupovaly, a to učebnice a cvičebnice, které své pozdější místo našly v knihovně reálného a vyššího gymnázia. Peníze na chod spolku se získávaly i z různých koncertů, divadelních představení, výstav, přednášek, či společenských zábav, které se konaly v jeho prospěch¹⁸¹

O chod spolku se staral spolkový výbor, který se skládal z devíti členů. Stálým členem výboru a zároveň jeho předsedou byl ředitel reálného a vyššího gymnázia. Ze zbývajících osmi členů museli být tři z řad profesorů reálného a vyššího gymnázia, kteří měli být zároveň členy spolku. V dochovaných protokolech spolku se uvádí, že jedním z jeho práv bylo také jmenovat

---

¹⁷⁸ SOKA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim, Spolek pro podporu žáků c. k. reálného gymnázia v Chrudimi, *Stanovy spolku*, č. fondu 437, inv. č. nezpracováno.

¹⁷⁹ SOKA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim, Spolek pro podporu žáků c. k. reálného gymnázia v Chrudimi, *Protokoly o schůzích výboru pro podporování chudých žáků reálného gymnázia v Chrudimi 1879 – 1882*, č. fondu 437, inv. č. nezpracováno.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Tamtéž.

i venkovské jednatele, kteří by přijímali nové členy spolku, příspěvky a dary. Tohoto práva spolek využil a při své schůzi konané v 6 hodin ve sborovně gymnázia dne 14. června 1879, sjednal své venkovské jednatele v Heřmanově Městci, Hlinsku, Nasavrkách, Holicích, Skupicích, Trhové Kamenici, Seči, Slatiňanech, Ouřeticích, Hrochově Týnci, Rosicích a Medlešicích.¹⁸²

Co se týče samotné činnosti v rámci podporování žáků, tak pomoc byla poskytována jen těm, jež podali žádost k spolkovému výboru. Každá z těchto žádostí měla vysvědčením nemajetnosti jejich rodičů od obce a od pověřeného představeného duchovního. Podle stanov, jež jsou k dispozici k bádání, se podpora udílela žákovi s dobrým chováním. O tom, zda bude však takovému žákovi podpora udělena, rozhodoval výbor. Rozhodnutí se rozdělovala do tří skupin *I) vyhověno úplně, II) částečně, III) pokud se dostane*. V roce založení spolku bylo podáno 68 žádostí. O počtu žádostí, kterým bylo vyhověno, se prameny nezmiňují.

V protokolech spolku, jež jsou vedeny, až do roku 1882 není žádná zmínka o jménech žáků, kteří byli obdarováni. Další záznamy jsou až z roku 1902 až 1920- Jedná se především o zápisy z valných hromad, na kterých se volily členové výboru a jsou zde uváděny nové náměty, jak poskytnout žákům lepší podporu např. jsou zde dlouhá jednání o zřízení knihovny a o tom, že žáci do ní nevracejí vypůjčené knihy.¹⁸³

6.3 Spolek pro podporu chudých žáků průmyslové školy dřevařské v Chrudimi

Druhým spolkem, jež svoji péči zaměřil na středoškolskou mládež, byl spolek pro podporování chudých žáků průmyslové školy dřevařské v Chrudimi, který vznikl v roce 1885 při místní průmyslové škole.

První valná hromada tohoto spolku se konala 5. listopadu roku 1885, v níž byli zvoleni členové výboru a ustanoveny stanovy spolku společně s jeho cíli. Cíle a způsoby zajišťování podpory a péče spolku pro podporu chudých žáků průmyslové školy byly téměř totožné s těmi, které měl spolek pro podporu chudých žáků reálného gymnázia. I spolek při průmyslové škole podporoval žáky pocházející z chudých poměrů, kteří si nemohli dovolit zakoupit učební pomůcky, či zaplatit plnou výši činže za bydlení. V těchto případech jim též pomáhala činnost spolku, který jim učební pomůcky zaopatřoval. Stejným způsobem byla

---

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

zajišťována i částečná strava u některých z místních, kteří si vzali vaření na starost. Shodně jim byla poskytnuta v případě onemocnění bezplatná péče, rozdíl byl, ale v tom, že jim péči poskytovaly lékaři MUDr. Jan Štěpán, MUDr. Josef Picka nebo MUDr. Josef Kabeláč, kteří léčili nemocné žáky, doporučené spolkem k bezplatnému ošetření. Spolek pomáhal také identicky sjednat levnější ubytování, šatstvo a obuv, jako to dělal spolek pro chudé žáky z reálného gymnázia. Rozdíl byl v tom, že chudým žákům průmyslového spolku byly vypláceny i hotové peníze, za které si potřebné věci mohli zakoupit přímo oni sami.¹⁸⁴ Žáci, kterým byla poskytnuta tato pomoc, se museli i jako v jiných případech prokázat dobrým prospěchem, řádným, mravným chováním a museli být i poctiví a pozorní při vyučování.¹⁸⁵

Spolek spravoval devíti členný sbor, v jehož čele stál ředitel průmyslové školy Jan Kornauth. Ostatní členové pocházeli z řad odborných učitelů školy, kteří byli zároveň členy spolku. Během jednání v první valné hromadě bylo rozhodnuto, že přespolní žáci si mají kupovat obědy z vlastních peněz nebo z podílů, jenž jim spolek poskytne v případě podpory. Následujícího roku se přikročilo k samotným žádostem žáků o podporu. Po předložení 20 žádostí, které byly důkladně prozkoumány, se výbor rozhodl dvě žádosti odmítnout. Podporu získalo zbývajících 18 žáků. Dvěma žádostem nebylo vyhověno, kvůli tomu, že žádající chlapci měli špatný prospěch.¹⁸⁶ Mezi žáky bylo rozděleno celkem 91 zlatých, nejvyšší udělená částka pro jednotlivce byla 10 zlatých, kterou získaly hned dva žáci, naopak nejmenší udělená částka činila 3 zlaté, kterou získalo 8 žáků. Tyto údaje lze vyčíst z tohoto jmenného seznamu, kde jsou uvedena jména chlapců, kteří byli daným obnosem obdařeni.¹⁸⁷

*„Pokorný 10 zlatých, Šantruček 8 zlatých, Vamberra 5 zlatých, Meisl 5 zlatých, Kocourek 10 zl., Hrouzek 7zl., Světelský 5zl., Louček 5 zl., Zahradník 5 zl., Pelzbauer 3 zl., John 3 zl., Sklenář 3 zl., Volav 7 zl., Linhard 3 zl., Beneš 3 zl., Veselý 3 zl., Kučera 3 zl., Hurdík 3 zl.“*¹⁸⁸

Roku 1887 udělilo předsednictvo 20 zlatých podpory žákům Pelcbauerovi a Kocourkovi. Na schůzi byl požádán pan Dr. Pippich, *„zda by laskavě jedno představení neuspořádal ve prospěch spolku, což přislíbil učinit.“*¹⁸⁹ Dne 6. února 1887 sdělil předseda, že obdržel z divadelního představení ve prospěch spolku 100 zlatých, které odevzdal spolkové pokladně.

---

¹⁸⁴ SOKA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudimi, Spolek na podporu chudých žáků odborné školy pro zpracování dřeva Chrudim (1885 – 1950), *Knihy protokolů 1885–1940*, č. fondu 384, inv. č. nezpracováno.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž.

Z podaných 27 žádostí získali podporu v tomto roce 16 žáků. Nejvyšší částka opět činila 10 zlatých, ovšem nejnižší darovaná částka činila pouhé dva zlaté. I zde uvádím jmenný seznam žáků, společně s částkou již získali.¹⁹⁰

*„Hurdík 10 zl., Souček 5zl., Hrouzek 10 zl., Pokorný 5zl., Haintz 10 zl., Bešoner 10 zl., Linhard 5 zl., Kramer 5 zl., Zahradník 5 zl., Beran 5 zl., Majer 3 zl., Vaško 6 zl., Novotný 3 zl., Čejka 5 zl., Klupska 2 zl., Teplý 2 zl.“*¹⁹¹

Na valné hromadě téhož školního roku se rozhodlo, aby se žákům z jejich příspěvků zakoupili jednak obědy v obecní kuchyni, ale i učební pomůcky. Jednatel s panem předsedou v ní požadovali, aby si žáci mohli půjčovat knihy, jež patří do spolkového majetku, načež se navrhlo, aby se k tomuto účelu založila „*žakovská knihovna*.“ Tento návrh byl členy spolku chápán jako dobrý nápad, jak nově podpořit chudé žáky. Jeden z členů výboru pan Rychlík navrhl, aby se do knihovny koupily tzv. osvědčené knihy, hlavně průmyslové čítanky. Učebnice a průmyslové knihy byly velmi rychle rozpučované, půjčovaly se totiž i žákům pokračovací školy.¹⁹²

V roce 1888 se konala exkurze na zámek hraběte Johanna Otta z Harachu na Hrádek u Nechanic, ležícího přibližně 10 km od Hradce Králové. Pan předseda žádal o příspěvek pro chudé a zasloužilé žáky II. a III. ročníku, jež se poučné exkurze měli zúčastnit. Výboru se nápad na výlet zamlouval a rozhodl se podpořit 2 zlatými 15 nejchudších žáků. Dne 17. listopadu 1888 se konala další valná hromada spolku, nejdůležitější otázkou programu se stalo jednání o tom, jak nejlépe spolek oslaví panovnické jubileum. Celý výbor se rozhodl jednomyslně, že „*na paměť a oslavu dokonání velevýznamného dne 40letého panování Jeho císařské a královské Apoštolského Veličenstva Františka Josefa I., rozdělit 110 zlatých mezi chudé a zasloužilé žáky c. k. odborné školy průmyslové.*“¹⁹³ V den císařského jubilea 12. prosince 1888 byli obdařeni žáci „*z přípravných: Pokorný Jaroslav 6 zl., Čejka František 3 zl., Jirásek Rudolf 3 zl.;*

z I. ročníku: Ješina František 6 zl, Sigl Emanuel 5 zl., Verner Josef 5 zl., Koblík Josef 4 zl.,

Menšík František 4 zl., Nepovím František 4 zl., Pospíšil Karel 4. zl.;

z II. ročníku: Kunst Čeněk 5 zl., Souček Ladislav 5 zl., Trojan Josef 5 zl.,

Vaško Antonín 5 zl.;

---

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž.

z III. ročníku: *Haintz Vincent 10 zl., Starý Rudolf 8 zl., Kvasnička 8 zl.,*

Štěpán František 5 zl., Vydra 5 zl., Prokop Antonín 4 zl.,

Kosina Jindřich 3 zl., Kramer Otto 3 zl.“¹⁹⁴

Pro velký úspěch výletu z roku 1888 se konal 29. a 30. června 1889 poučný výlet na zámek do Žleb, jež v této době patřil Auespergským knížatům. I v tomto případě byla poskytnuta hmotná podpora chudým a zasloužilým žákům II. a III. ročníku.¹⁹⁵ Správa spolku navrhla, aby se divadelní spolek ochotníků stal čestným členem, jelikož díky jejich divadelním představením byla spolková pokladna vždy štědře obdařena. Od roku 1885 do roku 1889 odevzdali divadelní ochotníci téměř 400 zlatých a stali se tak jedním ze stálých příjmů spolku.

V květnu 1890 bylo mezi žáky rozděleno 100 zlatých:

„z přípravy: *Čelustka 4 zl., Popílek 5 zl., Rychnovský 4 zl., Doucek 4 zl., Vladyka 4 zl.;*

I. ročníku: *Geisler 8 zl., Čejka 6 zl.;*

II. ročníku: *Pokorný 8 zl., Koblic 8 zl., Ješina 8 zl., Verner 8 zl., Mešík 5 zl.;*

III. ročníku: *Vaško 8 zl., Trojan 10 zl, hospitant Esener 10 zl.“¹⁹⁶*

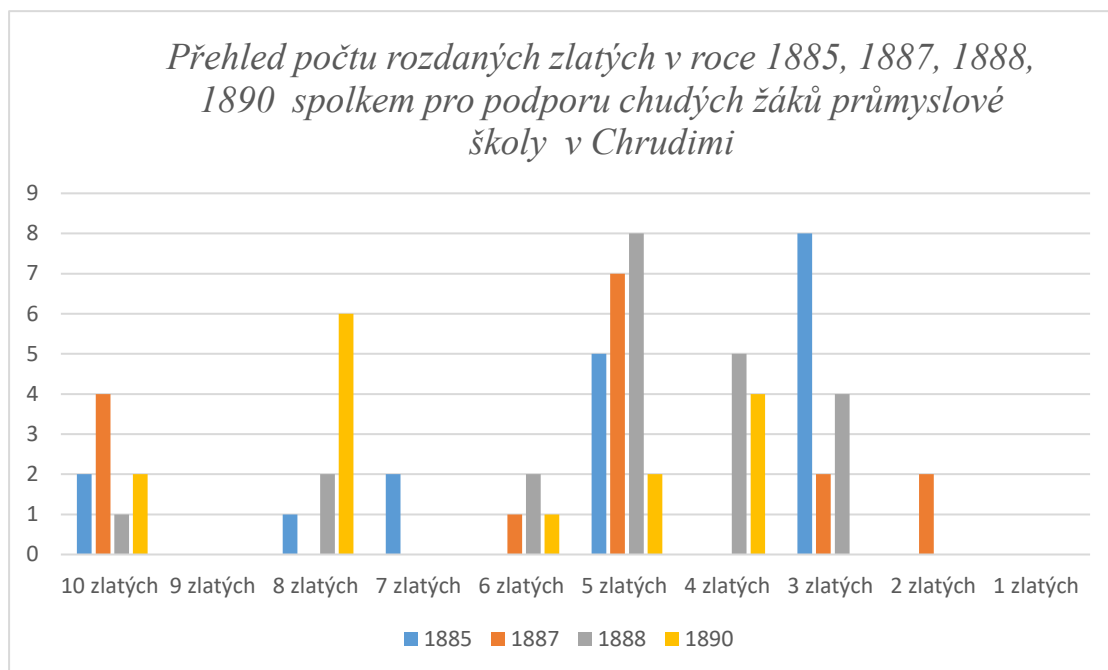
¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

Pro lepší znázornění kolik činila nejvyšší částka a kolik nejnižší při rozdělování peněz v roce 1885, 1887, 1888 a 1890 slouží tento graf, ve kterém lze také vyčíst, kolikrát byla daná částka poskytnuta.

Graf č. 3)

Během čtyřletého trvání knihovny, přestával stav knihovny vyhovovat potřebám žactva, mimo učebnic a několik průmyslových knih v ní chyběla „poučně zábavná“ četba, již žáci vyhledávali. Tento stav se měl podle jednatele změnit. Kolem Vánoc probíhalo tzv. vánoční podělení nemajetných žáků, mezi něž bylo rozděleno 100 zlatých. Na konci školního roku 1891/92 se začalo uvažovat o založení nadačního fondu, který by nesl jméno „*Nadační fond spolku na podporu chudých a zasloužilých žáků c. k. odborné průmyslové školy v Chrudimi.*“ Tento fond byl založen spolkovým výborem na počest desetiletého trvání oborné průmyslové školy v Chrudimi.¹⁹⁷

Další činnost spolku zůstává ve stejném duchu jako v předešlých letech. V pramenech k tomuto spolku se v archivu dochovala převážně korespondence z pozdějšího období, převážně ze 40. let 20. století.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

7 Chrudimské nadace

Nadace byly jedním z významných zdrojů pro oceňování studijních výsledků i pro podporu nemajetných studentů. Nadace v Chrudimi byly určeny výhradně pro žáky nebo absolventy chrudimského gymnázia.¹⁹⁹ Existovala zde, ale i nadace věnujícím se dívkám z dívčí měšťanské školy.²⁰⁰

Nejstarší nadací byla *Vaňkova nadace*, která byla založena v době, kdy ještě gymnázium neexistovalo a to roku 1847 manžely Janem a Annou Vaňkovými. Ti pro nadaci věnovali své pozemky v ceně 1.000 zlatých. Peníze byly určeny pro žáky IV. třídy tehdejší hlavní školy za nejlepší prospěch v kreslení a literárních předmětech. Manželé Vaňkovi měli přání, aby odměny byly udělovány dětem, které ovládají svůj mateřský český jazyk a i jazyk německý. Jelikož se ve IV. ročníku vyučovaly děti již německy, znamenala nejspíše tato podmínka pozdvižení důležitosti českého jazyka. Odměna byla dětem udělována slavnostním způsobem a premianti se zapisovali do zlaté čestné knihy. Vaňkova nadace postupným vývojem školství v Chrudimi přešla z hlavní školy na nižší reálku a z ní na reálné gymnázium.²⁰¹

O 41 let později byla založena Václavem Markalousem²⁰² roku 1888 *nadace Bohumily Markalousové*. Nadaci založil k uctění památky své zesnulé manželky. Ze jmění nadace měly být pořizovány pro žáky knihy českých spisovatelů a na konci každého školního roku měly být rozdány žákům, kteří končili poslední rok svého studia, za nejlepší v češtině.²⁰³

Významnou osobností Chrudimi byl bezesporu Karel Pippich, český právník, člen Sokola, organizátor hudebních a divadelních představení, čestný člen několika spolků na podporu chudých dětí v Chrudimi,²⁰⁴ založil roku 1894 *nadaci Dr. Karla Pippicha* k uctění památky svého zesnulého syna JUDr. Karla Pippicha-Havelky, který podlehl během svého vysokoškolského studia v Praze tuberkulóze. Nadační výnos 6.000,- K byl určen jako stipendium po celou dobu studia práv na české univerzitě v Praze pro chudého abiturienta

---

¹⁹⁹ Josef VÝBORNÝ, *O podpůrných nadacích a fondech na Chrudimském gymnáziu*, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 4, č. 1, 1995, s. 4 – 5.

²⁰⁰ SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, *Spory akademiků, ženský výrobní spolek, Červený kříž*, inv. č. 1107

²⁰¹ J. VÝBORNÝ, *O podpůrných nadacích*, s. 4 – 5.

²⁰² Václav Markalous gymnaziální profesor jazyků v Chrudimi v letech 1883 - 1904, byl otcem Dr. Bohumila Markalousem, spisovatele, který psal pod pseudonymem Jaromír John. Dr. Bohumil Markalous absolvoval Gymnázium v Chrudimi roku 1900.

²⁰³ J. VÝBORNÝ, *O podpůrných nadacích*, s. 4 -5.

²⁰⁴ https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Pippich (14. 3. 2019).

chrudimského gymnázia. O výběru žáka rozhodovala městská rada na základě návrhu profesorského sboru gymnázia.²⁰⁵

Ještě během svého života stihl v roce 1894 založit Emanuel Vseteček, ředitel chrudimského pivovaru, který zemřel 14. července 1896, nadaci pro dívky z měšťanské a I. obecní dívčí školy v Chrudimi. Z archivních pramenů Vsetečkovy nadace se zachovaly žádosti z let 1898 až 1902. Děvče, které bylo v daném roce obdarováno, muselo v den úmrtí zakladatele nadace jít do kostela a pomodlit se za jeho spásu duše.²⁰⁶

Tab. č. 3) Seznam obdarovaných žákyň měšťanské školy

<i>Rok</i>	<i>Jméno</i>	<i>Třída</i>	<i>Sociální původ</i>
1898	Leopolda Hrníčková	?	příbuzná z rodinou Vsetečkových, zchudlé části rodiny *)
1899	Josefa Schanhauserová	II. B	dcera Filipa Schanhaunsra krejčího
1900	Marie Pilářová	II. B	úplně osiřelá
1901	Albína Hošnová	III.	sírotek po Josefu Hošnovi krejčím
1902	Anna Šanderová	III.	dcera Anny Šanderové vdovy po zedníkovi

*) Podmínkou pro obdarování příbuzné Leopoldy Hrníčkové bylo to, že bude navštěvovat měšťanskou školu v Chrudimi.

V roce 1903 vznikla na pokyn městské rady k uctění památky zesnulého Josefa Klimeše, dlouholetého starosty Chrudimě nadace Josefa Klimeše. Josef Klimeš byl starostou Chrudimě v letech 1861–1878 a 1889–1900, v čele města stál v době, kdy se zakládalo gymnázium, v 2. polovině 19. století se stal také poslancem českého zemského sněmu a říšské rady.²⁰⁷ Nadace byla zřízena z příspěvků jeho syna Jaroslava Klimeše a z darů jeho přátel a obdivovatelů. Peníze z nadace byly určeny pro nemajetného abiturienta chrudimského gymnázia po dobu jeho studií

²⁰⁵ Josef VÝBORNÝ, *O podpůrných nadacích*, s. 4–5.

²⁰⁶ SOKA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, *Spory akademiků, ženský výrobní spolek, Červený kříž*, inv. č. 1107

²⁰⁷ [https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klimeš_\(politik\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klimeš_(politik)) (14. 3. 2019)

na jakékoli fakultě české univerzity v Praze. O výběru žáka rozhodovala městská rada, stejně jako při nadaci Dr. Karla Pippicha.²⁰⁸

7.1 Ošacovací nadace

Zvláštním druhem nadací byly ošacovací nadace, které se ve městě nacházely během 40. a 50. let 19. století mezi nejvýznamnější patřily nadace Václava Webera a Jana Krátkého. Roku 1843 věnoval Václav Weber bývalý c. k. guberniální rada a krajský hejtman 100 zlatých ve stříbře svojí nadaci, která využívala z této částky 5% úrok na ošacení potřebných.²⁰⁹

Nadace Václava Webera i Jana Krátkého každoročně udělovaly příspěvek na ošacení jednomu z pilných, mravných a schopných žáků z chrudimské školy. V případě nadace Václava Webera se tak dělo 28. září na den sv. Václava, jednoho z nejvýznamnějších českých světců. Výběr vhodných kandidátů náležel školnímu ředitelství, které vybíralo mezi chlapci tři nejvhodnější kandidáty na obdarování šatstvem. Tyto návrhy zasílalo ředitelství chrudimské městské radě, která vybrala jednoho ze tří možných chlapců.²¹⁰ Ze spisů nadací, lze vypožorovat, že se jednalo hlavně o žáky prvního stupně, jejichž matky byly vdovami.²¹¹ Jako příklad může posloužit ukázka z roku 1851, kdy byli vybráni za 3 uchazeče Jan Chlumecký, žák II. třídy, hlavní školy, syn zchudlého kožešníka; Rudolf Hybšner, žák III. třídy, hlavní školy, syn chudé vdovy po Janu Hybšerovi puškařovi; Eduard Mácal, žák II. elementární třídy, syn vdovy Anny Mácalové po tiskařovi.²¹²

---

²⁰⁸ J. VÝBORNÝ, *O podpůrných nadacích*, s. 4 -5.

²⁰⁹ SOkA Chrudim, fond: Okresní úřad Chrudim, *Ošacovací nadace Václava Webera pro chudé školní chlapce hlavní školy v Chrudimi*, 1850–1854, inv.č. 4840, kt. 70, č. fondu 564, SOkA Chrudim, fond: Okresní úřad Chrudim, *Nadace Jana Krátkého pro ošacení školních dětí*, 1850–1854, inv. č. 4782, kt. 72 č. fondu 66.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² SOkA Chrudim, fond: Okresní úřad Chrudim, *Návrhy pro ošacovací nadaci Václava Webera*, Ošacovací nadace Václava Webera pro chudé školní chlapce hlavní školy, inv. č. 4840, kt.70, č. fondu 564.

8 Opatrovna

Mezi další instituce věnující se péči o děti patřila chrudimská opatrovna v pozdější době v archivních pramenech označována jako mateřská školka. První opatrovna v Chrudimi vznikla ve školním roce 1866, jejím zakladatelem byl ředitel obecní chrudimské školy Josef Šimek, který nechal při obecní škole zařídit v přízemku staré chlapecké školy jednu třídu jako opatrovnu. Do této opatrovny se přijímaly děti mladší šesti let z chudých rodin.²¹³ Do místní opatrovny byl pražským učitelským výborem zvolen za učitele absolventský kandidát Josef Berekus, jenž byl poučen, aby s dětmi kromě jiných věcí probíral také základy literárního učení. Tímto způsobem měly být děti již připravovány na nástup do I. třídy.²¹⁴

Pan učitel Berekus ve třídě nepoužíval jen výukové metody, které sesbíral z vlastních zkušeností, ale také metody Jana Svobody,²¹⁵ který je znám pro svoji knihu *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dítek věcnému vybroušení rozumu a ušlechtilého srdce s navedením ke čtení, počítání, kreslení pro pěstouny a rodiče*.²¹⁶ Díky těmto vyučovacím metodám se třída těšila veliké oblibě, počet dětí navštěvujících opatrovnu dosáhl počtu 150 dětí. Přesto byla opatrovna v roce 1870 zrušena z důvodů reorganizace obecního školství podle nových školních zákonů „pro přílišné přeplnění prvních tříd, jak chlapeckých, tak i dívčích.“²¹⁷

Bez opatrovny se, ale město neobešlo. Z důvodů nově vzniklých průmyslových závodů přibývala v Chrudimi nová pracovní síla a s ní i tlak na zřízení nové opatrovny pro děti v předškolním věku, pocházejících z těchto nově přistěhovalých rodin. Zrovna v této době pobýval v Chrudimi hrabě Ferdinand Chotek,²¹⁸ který zastával úřad c. k. politického komisaře při okresním chrudimském hejtmánství.²¹⁹ Právě on, společně se svojí manželkou Josefínou Scheers – Sporckovou stáli za vznikem nové opatrovny.²²⁰ Ferdinand Chotek pozval k projednávání založení opatrovny všechny důležité představitele města, jednalo se o starostu

---

²¹³ SOKA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim, Spolek pro založení a udržování opatrovny, Josef BEREKUS, *Potřeba a rozvoj opatroven, a zvláště v okresu chrudimském*, 1890, s. 18.

²¹⁴ Tamtéž, s. 19.

²¹⁵ Jan Svoboda (9. 5. 1880 – 27. 9. 1844), pedagog, učitel první a vzorní opatrovny na Hrádku v Praze.

²¹⁶ Kniha vyšla ve dvou vydáních, 1. vydání je z roku 1839, z nějž nejspíše čerpal Josef Berekus při své výuce, 2. vydání upravil Štěpán Bačkora, vyšlo v Praze roku 1874.

²¹⁷ SOKA Chrudim, J.BEREKUS, *Potřeba*, s. 19.

²¹⁸ Ferdinand Chotek (25. 7. 1838 Veltrusy – 7. 7. 1913 Volšavy), syn Jindřicha Chotka (1802–1864) a Karolíny von und zu Eltz (1810–1862), prasynovec Karla Chotka (27. 7. 1783 Vídeň – 28. 12. 1868 Vídeň), který založil první opatrovnu v Čechách.

²¹⁹ Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické rodiny*, Lidové noviny, 2008. s. 518.

²²⁰ SOKA Chrudim, J.BEREKUS, *Potřeba*, s. 20.

Josefa Klimeše, děkana Františka Umlaufa, c. k. státního návladního Albína Jantsche, advokáta Dr. Josefa Machka, Emanuela Pippicha, Dr. Karla Rotha, ředitele Jindřicha Rozvodu a měšťana Václava Saláška. Všichni tito pánové se na společné poradě shodli, že je doopravdy zapotřebí novou opatrovnu v Chrudimi založit, a proto založili „*spolek pro založení a vydržování opatrovny v Chrudimi*“. Sami sebe prohlásili za zakládající členy a každý z nich složil do zakládajícího fondu 20 zlatých.²²¹ Stanovy nově vzniklého spolku, jež se v archivních pramenech dochovaly, pochází z 6. srpna 1870.²²² V nich je uvedeno, že by se měla „*útlá mládež ochránit před všemi tělesnými a duševními pohromami, které jim mohly hrozit doma z příčin rodičovského zanedbání.*“²²³ Do opatrovny se měly přijímat zdravé děti, bez rozdílu vyznání a domovské příslušnosti, jejichž rodiče bydleli v Chrudimi.²²⁴

Podle dochované správy, kterou ve své knížce *Potřeba a rozvoj opatroven, a zvláště v okresu chrudimském* zanechal Josef Berekus darovala chrudimská obec podle usnesení obecního výboru ze dne 2. května 1870 opatrovně k volnému a bezplatnému použití i vytápění přízemní místnosti v domě č. p. 40/II.²²⁵ Záznamy uvádí, že se velmi brzy k tzv. zařizovacímu výboru přidaly i dámy, které měly za úkol obcházet domy a získávat do nového spolku členy. Mezi členky spolku pro založení a vydržování opatrovny v Chrudimi patřila hraběnka Josefa Chotková, která se stala protektorkou spolku, paní Vilemína z Peyrfeldu, Barbora Kryptová a Karla z Malcomessu, Johana z Pergerů, Veronika Salášková a Amalie Fleischmannová. V době založení měl spolek 42 zakládajících a 247 přispívajících členů.²²⁶

O děti v opatrovně se staraly patřičně vzdělané pěstounky nebo opatrovnice, které volil výbor spolku. Mělo se jednat hlavně o spolehlivé ženy, které se k tomuto povolání hodily.²²⁷ První zdejší pěstounkou byla Josefa Pokorná, která se dlouhá léta věnovala industriálnímu vyučování, kde získala potřebnou praxi pro výchovu dětí. V rámci sebevzdělávání byla Josefa Pokorná poslána na „*útraty spolku*“ k tomu, aby hostovala v opatrovně u sv. Jakuba v Praze. Do opatrovny s ní byla přijata ještě opatrovnice, jež měla pěstounce být při ruce, když bylo zapotřebí. Jméno této opatrovnice není v pramenech zapsáno. Roku 1877 Josefa Pokorná náhle zemřela, důvod jejího úmrtí není uveden. Na její místo byla prozatímně zvolena Pavla Svobodová, vdova po učiteli ve Vavli. Svoji pomoc při pedagogickém vedení dětí přislíbila i

---

²²¹ Tamtéž, s. 21.

²²² SOKA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim, Spolek pro založení a vydržování opatrovny, *Stanovy spolku pro založení a vydržování*, č. fondu 472.

²²³ Tamtéž, s. 4.

²²⁴ Tamtéž, s. 8.

²²⁵ J. BEREKUS, *Potřeba*, s. 21.

²²⁶ Tamtéž, s. 22.

²²⁷ SOKA Chrudim, *Stanovy spolku*, s. 8.

členka spolku Marie Böhmová.²²⁸ V následujícím roce byla v opatrovně učiněna některá nová opatření, a proto prozatímní pěstounka Pavla Svobodová musela být propuštěna a místo ní byla přijata zkušená pěstounka Marie Jandourková z Brandýsa nad Labem, která nastoupila v červnu téhož roku, ovšem působila zde pouze rok, a to do dne 18. srpna 1879, kdy se tohoto místa vzdala. Důvody jejího odchodu jsou neznámy.²²⁹

K prvnímu dni fungování opatrovny dne 23. ledna 1871 do ní bylo přijato 12 dětí z toho jedno na stravu. Zbývajících 11 dětí se stravovalo doma. Během několika měsíců, kdy se ústav rozšiřoval, se v opatrovně vyskytla nakažlivá nemoc, kterou se postupně skoro všechny děti nakazily. Aby se nemoc nešířila dál, byla na vyzvání městského lékaře MUDr. Josefa Kabeláče městskou radou opatrovna v době panování nemoci uzavřena a to od 25. října 1871 do poloviny prosince.²³⁰ O jakou nemoc se přesně jednalo, není z pramenů opatrovny jasné.

Ve svých začátcích se těšila opatrovna velkému zájmu ze strany různých příznivců tohoto způsobu poskytování péče a výchovy dětí. Avšak s postupem času došlo k ubývání přispívajících členů a příjmy spolku se, proto tenčily. Nedostávalo se tak dostatečných finančních prostředků, které by zaručily dostačující péči a možnost pokračování v opatrování dětí v této instituci.²³¹ Pomocť získat potřebné peněžní zaopatření měla věčná loterie, která byla z těchto důvodů spolkem založena. Každé konání loterie muselo být povoleno ministerstvem financí, které ji nakonec schválilo. Loterie obsahovala 25. 000 losů pro 30 krejcarech a 1.000 výher. Do slosování byli odevzdávány nejrůznější věci od různých medailonů, dámských rukaviček, tabatěrek, kalamářů, kabelek až po keramické a skleněné nádoby a obrazy.²³² Lze jen těžko říci, proč se lidé rozhodli darovat zrovna tyto věci k slosování, zda se jednalo o něco, co již nepotřebovali anebo se toho chtěli dokonce zbavit. Přesto loterie měla svůj smysl. Původně se měla konat 8. července 1872, ale byla přeložena až na 19. listopad 1872 na den oslavy narozenin jejího Veličenstva Alžběty Bavorské.²³³

Během dlouhých příprav na sestavování loterie byl Ferdinand Chotek náhle odvolán ze svého působiště v Chrudimi na jiné místo. Jeho odchod společně s jeho manželkou Josefinou

---

²²⁸ Tamtéž, s. 29.

²²⁹ Tamtéž, s. 31.

²³⁰ SOKA Chrudim, fond: Okresní archiv Chrudim, Spolek pro založení a udržování opatrovny v Chrudimi, *Výroční zpráva o činnosti spolku pro zařízení a udržování opatrovny v Chrudimi, z dne 16. března 1872*, č. fondu 472.

²³¹ SOKA Chrudim, J.BEREKUS, *Potřeba* s. 24. (přilož potom foto loterie)

²³² SOKA Chrudim, fond: Okresní archiv Chrudim, Spolek pro založení a udržování opatrovny v Chrudimi, *Výroční zpráva o činnosti spolku pro zařízení a udržování opatrovny v Chrudimi, z dne 16. března 1872*, č. fondu 472.

²³³ SOKA Chrudim, J.BEREKUS, *Potřeba* s. 24.

byl pro fungování spolku velmi zásadní. Jelikož jako iniciátoři spolku Ferdinand i jeho choť přitahovali do spolku mnoho členů, a proto spolu s jejich odchodem odešlo i několik dalších členů.²³⁴ Tento přístup jednání mě vede k zamyšlení, zda se lidé stávali členy spolku, protože chtěli konat dobrou věc, anebo že se chtěli pochlubit tím, že jsou ve stejné organizaci jako manželé Chotkovi, což by mohlo vylepšit jejich postavení a vnímání v rámci společnosti. Mou domněnkou zůstává to, že ti, kteří odešli, byli ve spolku pro vlastní prospěch a dobročinnost stála až na druhém místě a ti, kteří zůstali, setrvali, jelikož možná chtěli doopravdy pomáhat. Bohužel jsem nenalezla žádný podrobný seznam, jež by nějakým způsobem popisoval, kdo přesně odešel.

Ti, kteří ve spolku po tomto velkém odchodu zůstali, uvažovali o tom, že bude muset být činnost spolku zrušena.²³⁵ Nakonec se, ale chodu spolku ujal jednatel Jindřich Rozvoda, který s pomocí několika dalších členů činnost spolku udržel. Opatrovnu v této době navštěvovalo 83 dětí, z nichž bylo 20 dětí v opatrovně stravováno, tento rok byl ovšem posledním, kdy dětem opatrovna zajišťovala stravu.²³⁶

Dne 19. listopadu 1872 se konečně dostavil den, kdy byla uskutečněna připravovaná loterie, z níž spolek získal do svého fondu 6.000 zlatých. Úroky z této loterie společně s členskými příspěvky, dary peněžních i průmyslových závodů, divadelních ochotníků, studentských příspěvků zajistily dostatečný obnos pro další fungování opatrovny.²³⁷ Vypadalo to, že se blýská opatrovně na dobré časy, a bude se moci plně věnovat péči o děti. Ale vyskytl se hned další nový problém.

Tato potíž se nesla v duchu shánění nové místnosti, kde by mohla mít opatrovna své sídlo. Místnosti, ve kterých doposud spolek působil, se nacházely na okraji města a nebyly tak přístupné dětem, jejichž rodiče pracovali v továrnách na opačné straně města. Kromě toho byly malé, nízké a vlhké, takže se tu snadno šířily nakažlivé dětské nemoci. Též došlo k přestěhování zasloužilého jednatele spolku, ředitele Rozvody do Hlinska, důvodem jeho odchodu byla změna povolání. Na valné hromadě konané dne 19. července 1874 se ředitel Rozvoda rozloučil a předal svůj úřad do rukou zvoleného jednatele Josefa Berekuse.²³⁸ Rozvoda kladl Berekusovi na srdce, aby pro ústav zajistil především novou vhodnou místnost, což mu Berekus slíbil.²³⁹

---

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Tamtéž, s. 25.

²³⁶ Tamtéž, s. 26.

²³⁷ Tamtéž, s. 27.

²³⁸ Josef Berekus, byl učitelem první zřízené opatrovny při obecní škole.

²³⁹ Tamtéž, s. 27.

Roku 1875 byl valnou hromadou přijat návrh, aby se podala žádost prostřednictvím okresní školní rady k zemské školní radě o prohlášení opatrovny za ústav veřejný, a tím pádem by byli učitelé placeni okresní školní pokladnou a ne z pokladny spolku, jako doposud.²⁴⁰ Této žádosti nebylo nakonec nevyhověno z důvodu, „že dle resoluce sněmem zemským učiněné mateřské školy a dětské opatrovny ve správu veřejnou nesmějí být převzaty.“²⁴¹

O dva roky později se v opatrovně konala prohlídka, která byla vykonána okresním inspektorem škol, panem Josefem Šťovíčkem, který na základě revize uznal místnosti opatrovny v domě č. p. 400/III. za nevyhovující pro vychovávání dětí. Inspektor ve své správě nařídil spolku, aby zajistil pro opatrovnu jiné místnosti.²⁴² Aby se nemusela opatrovna hned zavřít, musela se podat k okresní školní radě další žádost, která by zajistila další fungování opatrovny do té doby, dokud se spolku nepodaří opatřit nové vyhovující místnosti.²⁴³ Při své inspekční návštěvě v Chrudimi dne 29. října 1879 poctil opatrovnu svojí návštěvou místodržitel baron Weber²⁴⁴, který před zástupci města také poukázal na nevhodnost místností.²⁴⁵ Díky této poznámce starosta obce pan Dr. Josef Machek a obecní starší spolu s referentem a notářem panem Antonínem Pacákem prosadili v obecním zastupitelstvu obce, aby obecní představenstvo vyjednávalo se spolkem. O tom kdy, v jaké sumě a za jakých podmínek odevzdá spolek svůj fond obci, aby mohla zakoupit novou vhodnou místnost v domě č. p. 9/III, pro opatrovnu a pobočky obecné školy.²⁴⁶ Spolek se na valném shromáždění ze dne 9. července 1880 rozhodl odevzdat obci 6.000 zlatých ze svého fondu pod těmito podmínkami:

- I) „že obec opatří pro opatrovnu vyhovující místnosti podle požadavků ministerského nařízení ze dne 22. června 1872, tyto nové místnosti bude udržovat v dobrém stavu a vytápět je,
- II) že převezme obstarávání potřebného nábytku a náradí pro opatrovnu,
- III) že, převezme vydržování pěstounek a opatrovnic, vyplácení jejich platů a vytápění jejich bytů,
- IV) spolek si vyžádal také další svoji spolusprávu.²⁴⁷

Obecní zastupitelstvo ve svém zasedání dne 30. července 1880 tyto podmínky přijalo.

---

²⁴⁰ Tamtéž, s. 28.

²⁴¹ Tamtéž, s. 28.

²⁴² Tamtéž, s. 30.

²⁴³ Tamtéž.

²⁴⁴ Viz. Weberova ošacovací nadace pro chudé děti, s. 39.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 32.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Tamtéž.

Až do školního roku 1881 se opatrovna věnovala pouze dětem, jejichž rodiče pocházeli z dělnické třídy, od tohoto roku však došlo ke změně. Hlavním důvodem byl narůstající tlak ze strany veřejnosti, proto byla vydána žádost, aby se opatrovna stala veřejnou. Opatrovna tak měla mít od této doby místo pro všechny děti, těch rodičů, kteří budou žádat o přijetí. Počet dětí neměl být, proto omezován. Pokud by ovšem počet dětí dosáhl takového počtu, že by dosavadní místnosti nestačily, měla být obec požádána o rozšíření opatrovny v mateřskou školku se dvěma dalšími odděleními.²⁴⁸ Po těchto změnách byla přijata nová pěstounka Bohumila Kočová z Heřmanova Městce, která nastoupila do služby 16. září 1879 a vystřídala tak Marii Jandourovou.²⁴⁹

Roku 1883 byl zvolen jako zástupce při jednáních spolku zvolen p. ředitel Josef Drahorád, který ve výboru spolku zastával tzv. virilní hlas za obec, což znamenalo, že hájil především obecní zájmy.²⁵⁰ Do této doby se od dětí nevybíralo žádné školné, jejich péče jim byla věnována zadarmo. Až od začátku 80. let 19. století se začalo vyměřovat školné, podle toho kolik rodiče vydělávali, a proto někdo platil 50 jiný pouze 20 krejcarů měsíčně, chudé děti byly od těchto příspěvků úplně osvobozeny.²⁵¹

Přestože počet dětí neměl být omezen, dětí v opatrovně přibývalo natolik, že výbor pěstounce znovu nařídil, aby bylo vyhověno jen 80 žádostem k opatrování. Josef Berekus ve své knize *Potřeba a rozvoj opatroven, a zvláště v okresu chrudimském* uvádí, že přihlášky, které byly podány navíc, měly být zapisovány do zvláštního seznamu a „*při nejbližších příštích přijímáních*“ měly být děti přijaty tyto děti přednostně.²⁵² Ve fondu spolku ovšem, není žádný takovýto seznam bohužel dochován.

Tento akt, ale nijak nezabrzdl návalu nových přihlášek. Žádostí bylo nakonec tolik, že nakonec musely být některé z nich okamžitě odmítány. Rodičům se takové jednání nelíbilo, aby se mohly tedy přijmout všechny děti, které se do opatrovny hlásily, zařídila obec druhou opatrovnu na Novém městě v domě č. p. 20 v Rubešově ulici. Do této opatrovny měly mnohem snazší přístup děti z hořejší části města s přiléhajícími částmi předměstí sv. Jana.²⁵³ Tato neoficiálně označená třetí opatrovna byla slavnostně otevřena 19. listopadu 1882 v den

---

²⁴⁸ Tamtéž, s. 33.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž, s. 34.

²⁵³ Tamtéž.

narozenin císařovny Alžběty. Pěstounkou zde byla jmenována Růžena Jedličková z Chrudimi. A hned v první den fungování bylo přijato 40 dětí.²⁵⁴

Obě opatrovny byly přijaty pod správu obce, a tak se staly veřejnými. Chrudimská rada zažádala o to, aby se mohly stát školami mateřskými, jelikož splňovaly podmínky vydané ministerským nařízením roku 1872. Žádost byla přijata zemskou školní radou roku 1884. Opět bylo provedeno několik vnitřních změn, protože obě mateřské školky, zejména ta u sv. Kateřiny, byly přeplněny, stanovilo se na žádost spolku zřídit roku 1885 při školce u sv. Kateřiny nižší oddělení, do něhož by chodily děti mladší 5 let. Pěstounkou zde byla jmenována Gabriela Zalabáková z Chrudimi.²⁵⁵ Nově se nařídilo také, aby dopolední vyučování trvalo 2 hodiny a odpolední 1 hodinu. Chudé děti mohly být však pod dohledem ve školce až do 6 hodin odpoledne. Ve středu a v sobotu odpoledne a o koňských trzích byla mateřská školka uzavřena.²⁵⁶

Jak se tak stává, brzy se ukázaly nesrovnalosti ve vedení mateřských školek, jelikož při školce u sv. Kateřiny byly dvě oddělení a v novoměstské školce pouze jedno. Kromě toho novoměstská škola měla mnohem více dětí, a proto vzniklo i při novoměstské školce nižší oddělení a to roku 1887, pěstounkou zde byla ustanovena Johana Pelzová.²⁵⁷

Spolek pořádal pro své opatrovníky každý rok Mikulášskou slavnost, při níž byly děti po malém představení obdarovávány obuví, houskami a jinými dary. V létě se pak konal výlet za město, kde byly děti po zkoušce též obdarovány. Na těchto slavnostech se často snažily pěstounky předčít jedna druhou, což bylo prý „*ve prospěch jejich malých svěřenců.*“²⁵⁸ Jejich zásluhy na základě vykonaných přehlídek a představeních uznávala okresní školní rada a pěstounkám bylo udělováno okresním inspektorem škol pochvalné uznání.²⁵⁹ Další záznamy o chodu spolku pochází až z pozdějšího období, jež není v této práci zkoumáno. Proto lze uvést, že spolek byl přejmenován na „Spolek pro podporování a spolupráci škol mateřských“ a jeho archivní prameny jsou dochovány až do roku 1949.²⁶⁰

Přestože se s pramenů spolku, nelze dozvědět podrobné počty opatrovaných dětí, ani kolik bylo podáno přihlášek, z jakých různorodých rodin děti pocházely. Dá se, alespoň určit

---

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 35.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 36.

²⁵⁷ Tamtéž.

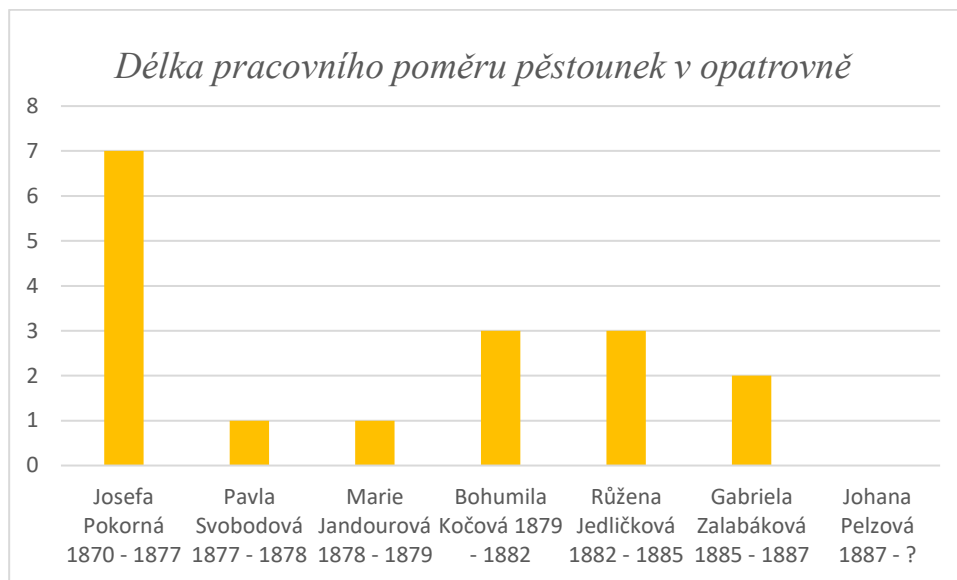
²⁵⁸ Tamtéž, s. 37.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 38.

²⁶⁰ SOkA Chrudim, fond: Okresní archiv Chrudim, Spolek pro založení a vydržování opatrovny v Chrudimi, č. fondu 471.

jak dlouho a po kolika letech se v opatrovně měnily pěstounky. Pro lepší znázornění je zde uveden tento graf.

Graf č. 4

Z grafu lze vypočítat, že nejdéle působila z daných záznamů Josefa Pokorná a pouhý rok zde strávila Pavla Svobodová a Marie Jandourová.

Dochované prameny, také uvádí, kolik peněz bylo pěstounkám udělováno. Tento údaj je uveden u Josefy Pokorné, jejíž roční plat činil 200 zlatých, Bohumila Kočová získávala plat 360 zlatých ročně a Gabriela Zalabáková s Johanou Pelzovou měli plat 120 zlatých ročně. Všechny pěstounky dostávaly k platu i uhlí nebo dřevo, které jim sloužilo v zimních měsících jako palivo.²⁶¹

²⁶¹ SOKA Chrudim, J.BEREKUS, *Potřeba*, s. 23.

9 Závěr

V závěru práce bych se ráda pokusila o její celkové shrnutí a zodpovězení otázky, zda bylo dosaženo všech předsevzatých cílů, které jsem si dala na úvod této bakalářské práce.

Jak název práce napovídá, měla se zabývat zdravotní a sociální péčí v Chrudimi během let 1850 - 1918. V úplných začátcích práce bylo zadání, které mělo zahrnout celé dlouhé 19. století. Během sbírání potřebných materiálů k práci jsem se ovšem rozhodla pro užší vymezení. Hlavní důvody, proč byly pro definování práce vybrány tyto roky, jsou uvedeny v úvodu práce.²⁶² Přesto, tím nejzásadnějším důvodem bylo větší množství zkoumaného materiálu, které zahrnovalo až 2. polovinu 19. století a počátky 20. století do roku 1918.

Celou práci jsem se snažila rozdělit do čtyř částí, mezi něž je zahrnuta i tato závěrečná kapitola. První pasáže práce jsem věnovala terminologii, kde jsem se pokusila vymezit základní pojmy jako chudoba, sociální a zdravotní péče. V další kapitole této pasáže jsem se věnovala sociální a zdravotní péči během 19. století, kde jsou, ale popsány již její počátky od 1. poloviny 16. století. Jedná se ovšem o nezbytné uvedení do pozdější problematiky vývoje těchto druhů péče až do 18. století, kdy proběhly zásadní osvícenské reformy, bez nichž by v 19. století nedošlo k žádnému rozkvětu zdravotní a sociální péče. Právě reformy Marie Terezie a Josefa II. daly možnost vzniknout spoustě institucí, mezi ně patřili nalezince, sirotčince, chorobince, ústavy pro chudé a duševně nemocné.²⁶³ Dále jsem se pak zaměřila na vývoj zdravotní a sociální péče v 19. století až do roku 1918 a popisu institucí, jež se věnovaly poskytování sociální péče.

Druhou část jsem věnovala již historickému vývoji města Chrudimi, které dosáhlo největšího rozkvětu ke konci 19. století, kdy se stalo centrem vzdělanosti.²⁶⁴ Důležitou část tu tvoří samotné téma práce a to vývoj zdravotní a sociální péče ve městě Chrudimi během let 1850 až 1918. V tomto období vznikla v Chrudimi nemocnice, chudobinec, ústav pro chudé a sirotčinec. Pro spolkové instituce, nadace a opatrovnu, které ve městě fungovaly, jsem vymezila samostatné kapitoly, které zahrnují třetí úsek této práce. Text jsem se snažila doplnit i tabulkami a grafy, které mají pro lepší orientaci ukázat, kolik bylo např. vydáno obědů

---

²⁶² Rok 1850 byl vybrán, jelikož byla Chrudim v tomto roce zasáhnuta požárem. Roku 1918 je považován jako přelom 19. a 20. století.

²⁶³ M. HALÍŘOVÁ, *Koncept*, s. 86.

²⁶⁴ J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 23.

v Krejcarovém spolku anebo jak dlouho pracovaly a jak často se střídaly pečovatelky v opatrovně.

Hlavním cílem bylo seznámení se s vývojem a fungováním zdravotní a sociální péče v Chrudimi během 2. poloviny 19. století do roku 1918. Tento cíl se mi podařilo doufám splnit, přestože vím, že jsem nejspíše neobsáhla celou zdravotní a sociální péči poskytovanou v Chrudimi, např. jsem se zde nevěnovala tématu hluchoněmých nebo choromyslných. Zaměřila jsem se spíše na péči poskytovanou všeobecně a poté na instituce, které se se svým zaměřením zabývaly péčí o chudé žactvo.

Mezi další cíle patřilo zjištění, komu byla zdravotní a sociální péče určena a za jakých podmínek byla danému člověku poskytnuta. Splnění tohoto cíle není jednoznačné. Jelikož z pramenů vyplývá, že o zajištění péče v podobě almužny od Ústavu chudých žádali skoro ve stejném počtu jak muži, tak i ženy. Zdravotní a sociální péče se věnovala především starým lidem, kteří si již nemohli kvůli svému vysokému věku a přidruženému onemocnění nebo jinému zdravotnímu handicapu dostatečně vydělat, aby si zaopatřili nejnnutnější potřeby k přežití. Dále se almužny vyplácely osobám, které přišly o svého manžela nebo manželku a tak zůstaly na výchovu a zaopatření svých dětí sami. Péče jim byla poskytnuta, pokud podaly žádost na daný městský orgán, který se touto problematikou zabýval. Musely též pocházet z chrudimské domovské obce, často bylo důležité předložení dokumentu, že jsou doopravdy chudí, jednalo se o tzv. listy či vysvědčení chudoby, v kterých městské předsednictvo potvrzovalo, že jmenovaný náleží k domovské obci v Chrudimi a nemá žádný movitý ani nemovitý majetek, kterým by disponoval a ani žádné příbuzné, kteří by se o něj mohli popřípadě postarat. Samotný výběr těch, kteří almužnu a pomoc nakonec dostanou, zůstával v rukou obce. Přednost se nejspíše dávala právě vdovám a vdovcům, jelikož jejich počet žádostí se dochoval nejvíce.

Co se týče o péče poskytované spolky, které se věnovaly péči o své chudé žáky. Dávala se přednost žákům, kteří měli dobrý prospěch a chování. Domnívám se, že tito žáci si podle členů jednotlivých spolků zasloužili více, jelikož bylo u nich pravděpodobnější, že díky dobrému prospěchu a pílí dosáhnou lepšího zaměstnání a poté lepší pracovní pozice než měli jejich rodiče. Jednalo se tak o investici do budoucnosti těchto mladých lidí. Celou dobu zde mluvím o žácích, ale lepší by bylo říci, že se jednalo hlavně o chlapce, jelikož dívčí vzdělání v této době nebylo ještě tolik rozvinuto. Mluvím zde hlavně o středoškolském vzdělání. Přesto i dívkám byla poskytována pomoc, jako v případě Krejcarového spolku, který rozdával polévky jak žákům z chlapeckých, ale i dívčích obecních a měšťanských škol, dnes bychom je označily

za školy základní. Tato spolková péče se ovšem věnovala pomoci více než jednomu žákovi či žákyni. Pomoc, která byla věnována jednotlivci, byla v případě založených nadací, v kterých byl jednou ročně vybrán jeden vyvolený, jež obdržel určitou částku. Podmínky pro vybírání byly různorodé, ale převažuje opět i zde snaha o to, aby byli vybíráni žáci s dobrým prospěchem. Další specifická přání zůstávala na samotných zakladatelích nadací.

Přestože jsem se snažila popsat činnost některých konkrétních spolků, nepodařilo se mi plně obsáhnout jejich činnost až do roku 1918, protože se jedná hlavně o nezpracované inventáře, není zde všechen materiál kompletní anebo se již nedochoval. Záleželo, ale také i na jednotlivých zapisovateliích jak pečlivě vedli jednotlivé zápisy, a tak se v jednom roce, lze dozvědět přesný počet členů, jména obdarovaných, výše částky, která jim byla poskytnuta nebo kolik obědů jim bylo v jednotlivých školních letech rozdáno. Jindy se nedozvídáme kromě volených zástupců spolku vůbec nic. Někdy jsou dochované i rozsáhlé informace o problémech, které jejich činnost doprovázely a nezmiňují se naopak vůbec o tom, zda bylo někomu něco darováno nebo v případě opatrovny, kolik dětí bylo v daném roce opatrováno. Sníženou aktivitu hlavně během první světové války lze pochopit, protože mnoho členů spolku do ní odcházelo bojovat a tak činnost zůstávala buď na mladých, nebo naopak na starých členech, zapomenout by se ovšem nemělo ani na ženy, které se v organizacích také vyskytovaly a měly v nich nezastupitelnou roli. Většího počtu záznamů přibývá až po konci války, kdy některé záznamy volně navazují, některé zápisy a další prameny pochází zase až z 20. let 19. století.

I přes všechny tyto neúplnosti můžeme označit Chrudim jako za typický příklad města s rozsáhlou péčí zdravotní, tak i sociální.

10 Zdroje

Prameny

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, *Almužny – pouze chudým, podpory chudým, nalezcům a opuštěným dětem (1875 – 1884)*, inv. č. 845.

SOkA Chrudim, fond: Archiv Města Chrudim, *Příspěvky, dary, odkazy a pokuty do ústavu chudých (1875 – 1884)*, inv. č. 844.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim, *Spory akademiků, ženský výrobní spolek, červený kříž*, inv. č. 1107.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Státní úřady a státní zaměstnanci, *Zřízení vojenské pozorovací stanice*, inv. č. 2753.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Záležitosti týkající se závěti bývalého chrudimského starosty J. Martiniho*, inv.č. 6023.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Přikoupené pozemky chrudimského špitálu*, inv. č. 4937.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Nemocniční a lůžková zařízení*, inv. č. 5995.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, dobročinné ústavy a nadace, *Oběžníky týkající se zdravotních záležitostí*, inv.č. 4992.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, nomálie o zdravotních záležitostech, *Ošetřovatelství nemocných*, inv.č. 11035.

SOkA Chrudim, fond: Archiv města Chrudim: Zdravotnictví, zdravotní kontroly, zdravotní zprávy, *Výroční zprávy*, inv. č. 11056.

SOkA Chrudim, fond: Červený kříž, *Československý červený kříž – okresní výbor Chrudim*, č. fondu 393, inv. č. nezpracováno.

SOkA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim, *Spolek pro podporování a spolusprávu škol mateřských a opatrovny Chrudim (1886 – 1949)*, č. fondu 471, inv. č. nezpracováno.

SOkA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudim, *Spolek pro založení a vydržování opatrovny Chrudim (1870 – 1890)*, č. fondu 472, inv. č. nezpracováno.

SOkA Chrudim, fond: Okresní Archiv Chrudimi, *Spolek na podporu chudých žáků odborné školy pro zpracování dřeva Chrudim (1885 – 1950)*, č. fondu 384, inv. č. nezpracováno.

SOkA Chrudim, fond: Okresní Archiv v Chrudimi: Spolky, společnosti, bratrstva politické strany a společenské organizace v Chrudimi 1820–1980, *Sdružený inventář, Krejcarový spolek*, JAF/439, kt.1., č. fondu 438.

SOkA Chrudim, fond: Okresní Archiv v Chrudimi, *Spolek pro podporování chudých žáků reálného gymnázia v Chrudimi*, č. fondu 437, inv. č. nezpracováno.

SOkA Chrudim, fond: Okresní úřad Chrudim, *Nadace Jana Krátkého pro ošacení chudých školních dětí (1850 – 1854)*, inv. č. 4872, kt. 72, č. fondu 566.

SOkA Chrudim, fond: Okresní úřad Chrudim, *Ošacovací nadace Václava Vebera pro chudé školní chlapce hlavní školy v Chrudimi (1850 -1854)*, inv. č. 4840, kt. 70, č. fondu 564.

Literatura

BRÁF, ALBÍN, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 12. díl, Praha 1897.

BUQUOY, Margarete, *Hrabě Jan Buquoy, sociální reformátor doby osvícenství: výstava u příležitosti 220. výročí reformy chudinského zřízení v Habsburské monarchii podle novohradského vzoru v klášteře servitů v Nových Hradech* 17. dubna - 30. září 2004, Felderkirchen – Westerham 2004.

CERMAN, Ivo, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska, sv. 7. ISBN 978-80-7106-977-5.

HAVRDA, František, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí* 7. díl, Praha 1893.

HEYROVSKÝ, Leopold, BOROVÝ, Klement, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, 17. díl, Praha, 1901.

HLAVAČKA, Milan a Pavel CIBULKA, *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén. Ambivalence dobových perspektiv, individuální a kolektivní strategie chudých a instrumentária řešení*, Praha: Historický ústav, 2013. Práce Historického ústavu AV ČR, sv. 46. ISBN 978-80-7286-225-2.

HLAVAČKA, Milan, Pavel CIBULKA, Jiří POKORNÝ, Olga FEJTOVÁ a Pavel BEK. *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939. Ideje, legislativa, instituce*, Praha: Historický ústav, 2015. Práce Historického ústavu AV ČR, Svazek 54. ISBN 978-80-7286-241-2.

CHARVÁT, Jiří, *Stará Chrudim. Vlastivědné vyprávění o minulosti českého města Chrudim*, Okresní muzeum, 1991.

KOBETIČ, Pavel, *Osobnosti Chrudimska: (500 osobností chrudimského okresu)*, Okresní muzeum Chrudim, 2002. Prameny, 2. sv. ISBN 80-902531-8-0.

LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena devatenáctého století*, Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované, Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.

NESEJT, František *Chrudim v posledním roce první světové války*, Chrudimské vlastivědné listy, roč. 4, 1996.

NESEJT, František, *Dopad aprovizačních opatření na život Chrudimi na začátku první světové války*, In: Chrudimský vlastivědný sborník, Chrudim 1998.

NESEJT, František, *Chrudim ve válečném roce 1917*, In: Chrudimský vlastivědný sborník, Chrudim 2001.

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1.

SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Pražské špitály a nemocnice*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti, sv. 8. ISBN 80-7106-315-0.

ŠULC, Ivo, *Chrudim*. Praha: Paseka 2010. Zmizelé Čechy. ISBN 978-80-7432-065-1.

ŠULC, Ivo, KOBETIČ, Pavel, BOČEK, Petr a kol., *Chrudim. Vlastivědná encyklopedie*, Praha: Milpo media, 2005. ISBN 80-903481-4-9.

VANČURA, Josef, *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí* 18 díl, Praha 1902.

VEPŘEK, Petr, *Chrudimsko a Nasavrcko. Poměry zemědělské a hospodářské*, II. díl, 1909.

VÝBORNÝ, Josef, *O podpůrných nadacích a fondech na chrudimském gymnáziu*, Chrudimské vlastivědné listy 4, č. 1, (1995) s. 4-5.

Internetové zdroje

<http://ucd.ff.cuni.cz/o-ustavu/pracovnici/prof-phdr-milan-hlavacka-csc/> (10. 12. 2018).

https://www.mzcr.cz/Cizinci/obsah/druhy-zdravotni-pece_2627_22.html (24. 5. 2019).

Zdeněk R. NEŠPOR (ed.), *Sociologická encyklopedie*, Sociologický ústav akademie věd, 2017 on –line https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavní_strana (24. 11. 2018).

<https://www.knihovna-cr.cz/osobnosti-chrudimska/charvat-jiri> (28. 5. 2019).

https://cs.wikipedia.org/wiki/České_země_za_první_světové_války (28. 5. 2019).

https://cs.wikipedia.org/wiki/Mezinárodní_červený_kříž (28. 5. 2019).

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Zdravotnictví> (24. 11. 2018).

https://cs.wikipedia.org/wiki/Domovské_právo (5. 1. 2019).

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Chudobinec> (21. 1. 2019).

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Nadace> (30. 1. 2019).

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Chrudim> (14. 2.2019).

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Pardubice> (14. 2. 2019).

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klimeš_\(politik\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klimeš_(politik)) (14. 3. 2019).

https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Pippich (14. 3. 2019).

<https://www.databazeknih.cz/zivotopis/pavel-cibulka-69101> (28. 5. 2019).

Bakalářské práce

BALOUNOVÁ, Markéta, *Historický přehled vývoje zdravotnictví v Chrudimi*, 2016.

11 Přílohy

11.1 Obrazová příloha

Obr. č. 1) Ukázka vysvědčení chudoby

Obr. č. 2) Přední strana stanov spolku pro založení a vydržování opatrovny v Chrudimi z roku 1870

Obr. č. 3) Přední strana stanov spolku pro podporování a spolusprávu škol mateřských a opatroven v Chrudimi z roku 1884

Obr. č. 4) Ukázka jednatelské a účetní zprávy spolku pro podporu chudých žáků odborné průmyslové školy v Chrudimi ze školního roku 1892/93

Obr. č. 5) Výroční zpráva o činnosti spolku pro zařízení a vydržování opatrovny v Chrudimi z roku 1872

Obr. č. 6) Slosovací listina loterie pro zařízení a vydržování chrudimské opatrovny

Obr. č. 7) Plakát na dobročinné představní cirkusu Anton ve prospěch chrudimských chudých

Obr. č. 8) Pozvánka na výlet na Střelnici konaný spolkem pro podporu a spolusprávu mateřských škol z roku 1890

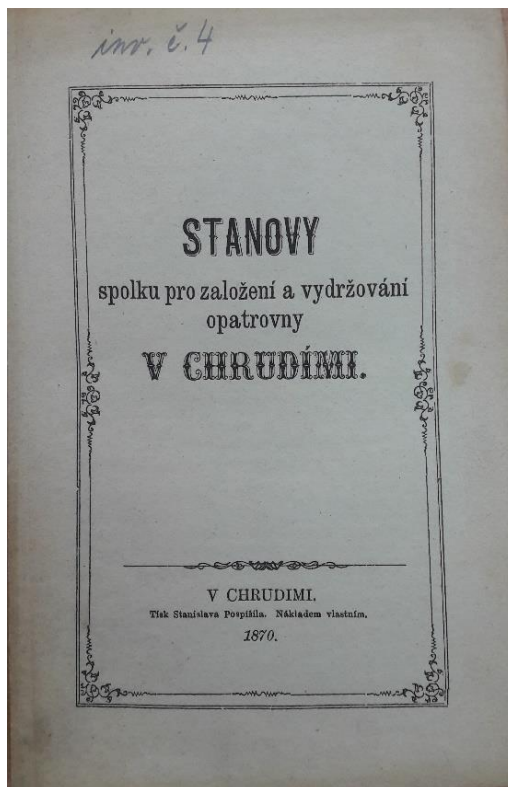
Obr. č. 9) Pozvánka na mikulášskou slavnost, kterou pořádal spolek pro podporu a spolusprávu mateřských škol z roku 1891

Obr. č. 10) Pozvánka k valné hromadě spolku pro podporu a spolusprávu mateřských škol z roku 1901

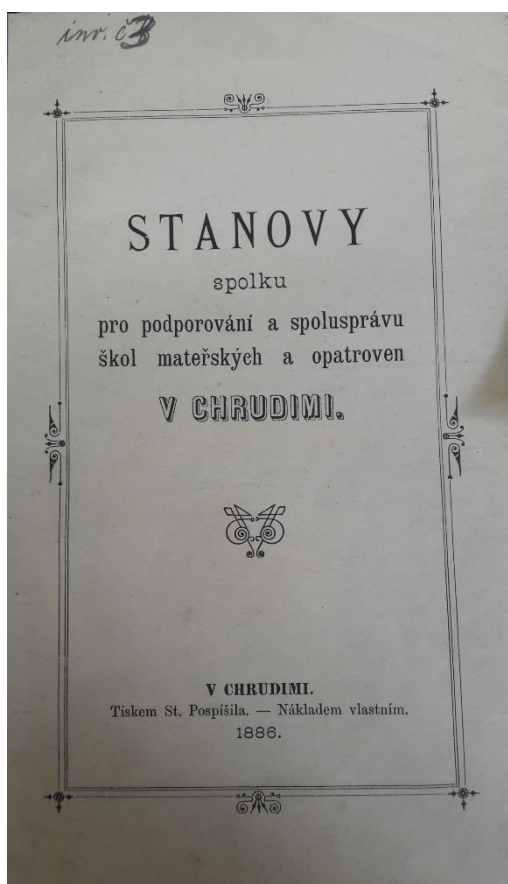
Obr. č. 11) Ukázka domovského listu

Obr. č. 12) Děkovný dopis za udělení měšťanského práva Teresii Röhringerové z 4. února 1885

Obr. č. 2)

Obr. č. 3)

Zpráva jednatelská a účetní spolku na podporu chudých žáků c. k. odborné školy průmyslové v Chrudimi. Školní rok 1892.-93.

I. Záležitosti spolkové spravuje devítičlenný výbor. Stálým členem výboru a zároveň jeho předsedou jest ředitel c. k. průmyslové školy t. č. pan Karel Svoboda. Členy výboru valnou hromadou dne 18. prosince 1892. odbyvanou zvoleni pp.: JUDr. Karel Pippich, advokát, Václav Pošusta, ředitel c. k. real. a vyš. gymnasia, V. Červenka, statkář, Ant. Schütz, městský radní za místopředsedu, J. Kendl, měšťan, J. Souček, c. k. odb. učitel, za pokladníka, Em. Brýdl, měšťan a J. Antoš, c. k. odb. učitel, za jednatele spolku. Za náhradníky zvoleni pp.: J. Pivrnec, měšťan a F. Pacák, papírník. Za revisory účtů zvoleni: p. Ant. Matyáš, odb. mistr a p. B. Keil, knihkupec.

II. Členové spolku. Spolek skládá se ze členů zakládajících, stálých, přispívajících a čestných. Členem zakládajícím jest, kdož 20 zl. splatí; stálým, kdož jednou pro vždy 10 zl. složí; přispívajícím, kdož k ročnímu příspěvku nejméně 1 zl. se zaváže, a čestným, kdož sobě zvláštních zásluh o spolek získal. — (V seznamu p. t. pánů členů bydlících udáno jen u těch, kteří bydlí mimo Chrudim.)

Členové čestní:

„Slavný sbor divadelních ochotníků.“

Členové zakládající:

P. T. pánové:	Příspěvek zl. kr.	Příspěvek zl. kr.	
J. J. kníže Frant. Josef z Auer- spergu	25.—	Č. Staněk, ú. o. c. inženýr	20.—
J. J. kníže Ferdin. Kinský	25.—	O. Jorda, materialista v Praze	20.—
† Ndp. biskup Dr. Jos. J. Hais	20.—	Lad. Paulus, ředitel v Amiensu	23.50
J. J. paní hraběnka ze Stadionu	20.—	A. Pacák, c. k. notář	20.—
† Rytíř z Peyersfeldu	20.—	J. Staněk, architekt	20.—
Svob. p. Rich. Drasche z Wartin- bergu	20.—	Cténé korporace:	
JUDr. J. Machek, advokát	20.—	Chrudimská spořitelna	50.—
J. Schmoranz, architekt v Slati- nanech	20.—	Občanská založna	50.—
JUDr. J. Figar, advokát	20.—	Akciová továrna na cukr	50.—
J. Kornauth, c. k. řed. v Bolzanu	20.—	Akciová sladovna	20.—
		Akciový pivovar I. splátku	10.—
		Průmyslová jednota	20.—
		Osmé společenstvo	20.—
		Úhrnný počet členů zakládajících	22.

Členové stáli:

P. T. pánové:	Příspěvek zl. kr.	Příspěvek zl. kr.	
K. Horký, majitel Podhůry	10.—	Ad. Štěpánek, hotelier	10.—
Vladyka de Balthazar v Hr. Týnci	10.—	J. Tomášek, stavitel	10.—
Dp. P. Frt. Walter, děkan	10.—	L. Chmelenský, divadelní ředitel	10.—
V. Červenka, statkář	10.—		
M. Trapl, c. k. gymn. ředitel	10.—	Cténé korporace:	
Němec a Pokorný, továrníci	10.—	Hosté na „Bídě“ roku 1890.	10.—
Frt. Jorda, materialista	10.—	Obecní úřad v Slatinanech	10.—
† M. Wohryzek, měšťan	10.—	Obecní úřad v Hroch. Týnci	10.—
Paní B. Zárubová v Brandýse n. L.	12.—	Akciový pivovar	10.—
Rytíř Pittoni z Dannenfeldu	10.—	Akciový lihovar	10.—

Obr. č. 4)

16/3 1872

VÝROČNÍ ZPRÁVA

o činnosti spolku

pro zařízení a udržování opatrovny v CHRUDIMI

přednesena ve valné hromadě dne 16. března 1872.

Patří to k povinnostem úřadu, který zprávodaj má tu čest ve spolku zastávat, aby podal velectěnému shromáždění zprávu o působení spolku od poslední valné hromady, která se odbyvala dne 30. dubna 1871.

Především jest nám znamenat ztrátu, kterou utrpěl spolek náš odchodem ctěného předsedy p. hraběte Chotka a vysokorodé protektorky spolku našeho pí. hraběnky Chotkové. — Odchodu hraběcí rodiny v zájmech spolku jest tím více želeti, poněvadž u prostřed nejtěžších prací, právě v době, kdy zařizováním loterie snažíme se pojistiti opatrovně naši budoucnost stálou a neodvislou, odchod p. předsedy nám byl oznámen a tak ve všech důležitých pracích, kde rodina hraběcí známou horlivostí svou a svým postavením platně pomáhati mohla, pomoci tak vydatně postrádati musíme.

Jaký dojem odchod p. hraběte Chotka na mnohé členy učinil lze z toho seznati, že jsem často tázán byl, má-li spolek na dál trvati čili se rozejíti.

Této nehodě hlavně třeba připočísti, že loterní odbor, jemuž se bylo raditi o způsobu provedení loterie, sám po delší čas zanašel se myšlénkou, radno-li v těchto poměrech ji v život uvéstí.

Jen ohledy na pokročilé práce přípravní a na nutnost sehnání kapitálu k zabezpečení trvání opatrovny přiměly výbor k tomu, že po náležité úvaze rozhodl se na tom, by v pracích loterních se pokračovalo.

Za tou příčinou znovu zřízen odbor loterní, do něhož voleni byli pp. Dr. Zerboni za předsedu, Píkl za jednatele, Chlumecký, Kříž Karel, Dr. Bureš a Jantsch za členy odboru pro práce administrativní a pro odprodej losů.

Pro sbírání výher, uspořádání výstavy výher, sestavení slosovacích seznamů a pro kup výher k doplnění potřebného počtu zvoleny byly dámy: pí. Fleischmannová, sl. Ellrichova, pí. Kypťová, pí. Macháčková, pí. z Peyersfeldů, pak pp. J. Rozvoda a Dr. Zerboni.

Tento odbor rozvinul činnost svou, když za prošlé dovolení k odbyvání loterie v roce 1871 dovolení vysokého ministeria pro rok 1872 si vydobyl. — Den slosování položen na 8. července b. r.

Tisk losů, jenž svěřen byl pražské firmě p. Skrejšovského, jest již ukončen, tak že nyní všechna činnost odboru hledí k odprodávání losů a doplňování ustanoveného počtu výher. — Litovati jest, že mnohé slíbené dary výboru loterního dosud nedošly.

Aby i širší kruhy nabyly známosti o působení opatrovny a blahodárny ústav tento více přátel a příznivců získal, uzavřeno bylo výborem, odbyvati s mládeží veřejnou zkoušku, která v skutku dne 8. října, jak se domníváme k nemalému uspokojení a potěše čestných hostů se odbyvala.

Ku lepšímu poznání vnitřního zařízení jiných ústavů toho způsobu podniknut na žádost výboru výlet některých členů spolku a slečny opatrovkyně do sousedního města Pardubic, kdež se opatrovna též založena spolkem zvlášť k tomu cíli sestoupným nachází.

Obr. č. 5)

Slosovaci listina

loterie pro zřízení a vydržování opatrovný malých dětí v král. věnném městě Chrudimí.

Číslo			Pojmenování	Číslo			Pojmenování	
serie	losu	výhry		serie	losu	výhry		
1	9	108	Notice.	3	752	682	Láhev z bílého zkla.	
	13	916	Dva sviny skládací, z mosaze.		754	75	Košiček lepený.	
	57	809	Dvě malé vasy z porcelánu na šálky.		766	66	Šátek z bílé a žluté vlny háčkovany.	
	69	945	Fotografie v rámci.		823	266	Portemonnaie.	
	94	32	Šest skleněných talířků.		843	255	Červené sekané korále.	
	183	936	Medailon na špendlíky.		866	138	Svezek básní Jablonského.	
	190	539	Polštářik na špendlíky, na dřevěném podstavci.		885	72	Lepená kabelka na navštívenky.	
	209	307	Obrázek na květinový hrnek.		927	986	Medailon na špendlíky.	
	233	197	Dva obrazy: „Matka Eva“, pak „Návrat Slovákův“.		939	825	Škatule na psaní s psacím náčiním.	
	243	280	Táček červeně lakovaný, se zlatem.		965	101	Dřevěný kalemář.	
	255	299	Podobizna generála Gablenze.		3	37	563	Modré pouzdro z frivolit na kapesní šátky.
	284	279	Ruční svícny.		50	531	Košiček z alabastru.	
	363	76	Skrinka na pomádu v podobě kávového míjku.		56	436	Náprsní jehlice s korálem.	
	371	695	Podstavec na hodinky ze dřeva.		103	181	Písňe české, v červené kůži vázané.	
	381	658	Kalamář z porcelánu.		105	708	Porcelánová nádoba na doutnalky a zápalky.	
	399	857	„Mikuláš“, opera od Rozkošného. (Hudebniny).		228	951	Porcelánová soška dítě při polévce.	
	407	298	Podobizna generála Gablenze.		242	144	Slaměná knížička na jehly o koštěné známko do knihy.	
	537	510	Podstavec na obrazy, ze dřeva vyřezaný.		320	159	Musikalie „Legende“ v. Ludvík Marek.	
	559	407	Porcelánový obraz „Diogenes“ v dřevěném rámci.		323	269	Barevné tužky v pouzdru.	
	561	674	Měsíc na penic. (Bonboniera).		341	534	Zapiskník ze slonové kosti.	
	564	764	Rytina „Glockensteinské jezero“ v. Sumavé.		365	256	Mapa pro musikalie.	
	588	587	Misky na popel v podobě kotlí.		411	542	Nýdlo v podobě chleba.	
	671	537	Žlutá sklenice.		418	95	Hra společná.	
	678	356	Dva medailony: P. Ježíš a P. Maria.		424	939	Vějíř, řezaný ze smadlového dřeva.	
	715	283	Děvená cukernice.		440	200	Dva barevné obrazy.	
	755	428	Pouzdro na cukrovinky z kartonu v podobě stolečka.		479	346	Krabíčka s pomádou a voňavkou.	
	789	965	Pozlacený podstavec (Danzel).		501	593	Kaliko „Rutická rodina“.	
	840	977	Obrázek „Der Scheerenschleifer“.		529	671	Hřebec s kralcem z pozlaceného bronzu.	
	848	147	Zlatý medailon s malovanou matkou Boží.		542	576	Láhvička z křišťálu.	
	851	55	Červená sklenice zlatem ozdobená.		545	895	Knihka „Moces Picture of London“.	
	862	400	Vajíčko, v něm soška.		548	714	Porcelánová schránka na mýdlo.	
	896	34	Talíř z teralitu v podobě listu.		551	937	Turecké broche.	
	904	118	Porcelánový psík.		577	91	30 loket bílého perla.	
	918	62	Růžová sklenice zlatem ozdobená, v ní kytičce umělé dělané.		578	74	Lepená kulatá podložka.	
	919	822	Papírníček ve způsobu listu.		594	556	Jehlice do vlasů s polodrahými kameny.	
	949	484	Turecký pytlíček na penic.		601	29	Obrázek: „Beim Grossvater“.	
	950	739	Jestřáb s korytlí, z dráždanského porcelánu.		610	686	Těžítka ze skla s obrazem dívky.	
	965	823	Čínský domek, celá skla na šperky.		646	8	Vása ze zeleného skla se zlatým okolkem.	
	981	503	Čínská miska, hnědá, se zlatem.		667	991	Knihka: „Sirotkové Neapolští“.	
	983	661	Rytina: „Wildhebe auf der Flucht“.		682	433	Stříbrná broche s malovanými květinami.	
	2	3	645		Médorylina „Abschied“.	743	145	Stojánek s fotografií snijela Gabriela.
	12	149	268		Spouška z ocele a soukená podložka.	768	540	Hřebec s nepravými korály.
	15	960	33		Portemonnaie.	819	194	Obrázek: „Hus před sborem Kostnickým“.
	33	354	37		Dva medailony: P. Ježíš a P. Maria.	856	60	Poduška s kralíkem, mechem a lesním kvítím.
	75	774	76		Dámské rukavičky.	858	557	Jehlice do vlasů s polodrahými kameny.
76	146	90	Košiček z dřevotřísky, na něm jablko.	877	567	Stojací hodiny z pozlaceného bronzu.		
90	692	91	Kalamář z červené hlíny.	901	115	Soukená podložka s košíčkem z pozl. teralitu.		
91	858	97	Vějíř bíle lakovaný.	917	235	Fotografie „Rodinné skupení“.		
188	586	145	Porcelánový rak.	940	783	Schránka na tabák.		
248	970	207	Knihka „Všeobchut“.	965	535	Skrinka na rukavičky z juchty.		
269	61	244	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	14	818	Obrázek: Krajina.		
270	370	249	Skrinka na sirky.	90	288	Pohár na šidibusy.		
310	545	270	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	145	882	Knihka „Hrabě Rožmberk“.		
311	21	270	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	207	175	Skrinka na sirky.		
402	591	270	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	244	932	Muška ze dřeva řezaná v podobě listu, s pláčkem.		
488	460	332	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	332	332	Penal kožený.		
508	605	403	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	403	524	Dvě vasy z alabastru.		
529	193	430	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	430	795	Obrázek „Utěk Elišky“.		
571	613	460	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	460	169	Broche červená.		
603	312	463	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	463	511	Pamatní penic polního maršálka Rodeckého.		
641	140	470	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	470	735	Pracovní košíček ze stříbrného drátu.		
662	966	499	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	499	902	Bonboniera z modrého sametu s fotografií.		
678	947	508	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	508	784	Cukernice z modrého skla.		
691	909	509	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	509	968	Cervantesovy novely.		
730	342	510	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	510	103	Porcelánová cukernice.		
744	955	528	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	528	213	Obrázek „Umírající Žilka“ v rámci za sklem.		
750	528	533	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	533	794	Knihka „Povstání dvorčák“.		
		542	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	542	462	Vytěrátko ze zkus a bronzovou rúkou.		
		548	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	548	631	Věšák na ručník (výšivná práce).		
		549	Knihka „Hrabě Rožmberk“.	549	596	Skleněná láhvička s malovaným kvítím.		

Obr. č. 6)

CIRCUS

v Chrudimí.

Dnes v pátek dne 10. září 1880
velké zvláštní dobročinné

PŘEDSTAVENÍ VORSTELLUNG

ve prospěch
chrudimských městských chudých
s vybraným programem.

Ku konci představení:

Harlekin co kostlivec.

Komická pantomima, provedena více členy společnosti.

Ceny míst a začátek jak obyčejně.

Jména chudých o čtenou náležitě tohoto představení zvdvořile prosí

ANTONY, ředitel.

Tak S. Perlešedai.

ANTONY

in Chrudim.

Heute Freitag den 10. September
grosse extra Wohlthätigkeits-

DER CHRUDIMER STADTARMEN

zum Besten
mit gewähitem Programm.

Zum Schlusse der Vorstellung:

Harlekin als Skelet.

mische Pantomime, ausgeführt von mehreren Mitgliedern der Gesellschaft.

Preise der Plätze und Anfang ist bekannt.

Namen der Armen bittet um zahlreichen Besuch höchsten

ANTONY, Director.

Obr. č. 7)

1890
P. J.

Vaše Blahobůdi!

Spolek na podporování a spolusprávu škol mateřských v Chrudimi pořádá chovancům těchto škol
ve středu dne 9. července,
v případě nepříznivého počasí ve čtvrtek dne 10.
července t. r. o 2. hodině odpolední

výlet na střelnici,

kdež dítky po vykonané zkoušce počastovány budou.

Výbor spolku čině k této slavnosti uctivé pozvání,
prosí velecténé dobrodince, kteří by penězi, pečivem
neb ovocem přispěti chtěli, by je laskavě místopřed-
sedkyni paní Marii Rosické, choti gymn. řiditele,
nejdéle do 8. července dodali.

Z VÝBORU

spolku pro podporování a spolusprávu škol mateřských
v Chrudimi, dne 7. června 1890.

Julie Štěpánková,
t. č. jednatelka.

Josef Drahorad,
t. č. starosta.

St. Pospíšila zeť v Chrudimi.

Obr. č. 9)

1901

Pozvání k řádné valné hromadě

spolku pro podporování a spolusprávu
ŠKOL MATEŘSKÝCH V CHRUDIMI,
která se konati bude
ve čtvrtek dne 23. května 1901 o 4. hod. odpol.
v místnosti
MĚŠTANSKÉ DÍVČÍ ŠKOLY.

Program:

- I. Zpráva jednatelská a pokladniční.
- II. Zpráva revisorův účtů.
- III. Volba starosty, výboru a revisorův účtů.
- IV. Volné návrhy.

Kdyby k této schůzi počet členů k platnému uzavírání potřebný se nesešel, bude se konati druhá schůze s tímž programem o 5. hodině, při níž může se platně uzavíratí bez ohledu na počet členů přítomných (§ 10. stanov spolkových).

Z VÝBORU

spolku pro podporování a spolusprávu škol mateřských
v Chrudimi dne 8. května 1901.

Bohum. Pelzova,
t. č. jednatelka.

Josef Drahorad,
t. č. starosta.

Tiskem St. Pospíšila zeté v Chrudimi. - Nákl. spolku.

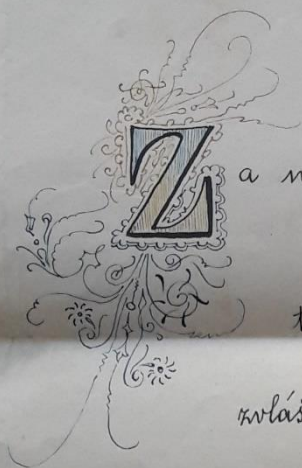
Obr. č. 10)

Země <i>Česka</i>	Land
Politický okres <i>Český Brod</i>	Politischer Bezirk
List domovský, Heimath-Schein,	
jimžto obec <i>A. Březov</i> potvrzuje,	womit von der Gemeinde
že	bestätigt wird, daß
jméno <i>Josef Kůlčický</i>	Name
charakter neb zaměstnání	Charakter oder Beschäftigung
věk <i>20 let 1870.</i>	Alter
stav <small>(svobodný neb ženatý, svobodná neb vdaná)</small> <i>ženatý</i>	Stand <small>(ledig oder verheiratet)</small>
má v této obci právo domovské. <i>u</i> <i>Starom Právo</i>	in dieser Gemeinde das Heimathsrecht besitzt.
dne <i>13. února</i> 18 <i>74</i>	den ..... 18 .....
Podpis vlastní ruky toho, komu se list domovský vydá:	Eigenhändige Unterschrift der Partei:
<i>Josef Kůlčický</i>	
Jmenem obce:	Für die Gemeinde:
<i>Josef Benoušek</i>	
	
K dostání u Jos. Diblíčka kniháře v Českém Brodě.	

Obr. č. 11)

Slavná Městská Rada
královského, věrného města
Chrudimi!

a milostivé udělení práva měšťanského
vzdává Teresie Röhlingerová,
vdova po nadlesním v Hlčim. Městci,
tímto

slavné Radě královského města Chrudimi,
zvláště pak vysoce ctěnému p.t. panni
purkmistru, D^{tu} Josefu Machkovi,

Své vřelé díky.

Zároveň připojiti se osměluje částku 60 zř.

U Hlčimánově Městci dne 4. února 1885.

Teresie Röhlingerová.

Abstract

This bachelor thesis is about health and social care in the town of Chrudim between 1850–1918. During this time period Chrudim was major center of east Bohemian region with governmental offices: district office, district court, criminal court district and many industrial factories for example: Wisner engineering factory and Popper shoes factory, which were established in 70th and 80th of the 19th century. Chrudim was also center of education with lots of schools with focus different specializations.

First hospital in Chrudim was established in 1863. Before that the patients of Chrudim had to travel to Litomyšl and Polička. There was also poorhouse especially for poor people, which were old and ill. In Chrudim were two pharmacies „U Zlaté koruny“ and „U Orlice“. The pharmacy „U Zlaté koruny“ was established in 1801 and the pharmacy „U Orlice“ was established 64 years later in 1865.

Social care was charged by institution for poverty (*Ústav chudých*) established in 1865. The institution giving money to the poor people and those who will be paid. The money was raised by the donations and from criminal charges. For orphans with Chrudim home ride was established Orphanage in 1868. Until then orphans were raised by closest relatives or chosen guardian. For kids from factory labour families were in Chrudim established in 1866 first day care. This day care was closed in 1870 because the room was given to first class of elementary school. Later that year was established a new day care by Ferdinand Chotek and his wife Josefina Scheers – Sporck. The school kids from poor families were donated by school associations and other foundations. Associations gave kids food, cheap accommodation and gave for their books and gave them clothes and shoes. Those kids had to fulfill several conditions. Their behavior and their marks had to be good and they had to act nice in order of social standards of that time.

In this time period the social and health care was donated by generous donors later the state accepted several social laws, which clearly define form of health and social care. Chrudim can be used as perfect example of how this care works before first World War.